

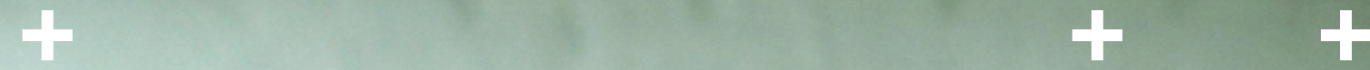

Izjava ograničenja odgovornosti:

Izdavanje ove publikacij omogućio je Institut za održive zajednice (ISC), uz podršku američkog naroda kroz donaciju USAID-a br. 169-A-0006-00104-00. Mišljenja izneta u ovoj publikaciji su izneta od strane autora i nužno ne odlikavaju mišljenje ISC-a, USAID-a ili Američke vlade.

Disclaimer statement:

This report is made possible by the support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID) under Award No.169-A-0006-00104-00. The opinions expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of USAID or the United States Government.

OBRAZOVANJEM PROTIV SIROMAŠTVA – INICIJATIVA ZAGOVARANJA ZA UKLJUČIVANJE ROMA U OBRAZOVNI SISTEM

EDUCATION AGAINST POVERTY: ADVOCACY INITIATIVE FOR ROMA INCLUSION IN EDUCATION SYSTEM

Sadržaj

Contents

UVOD	2	INTRODUCTION	3
PROJEKAT „OBRAZOVANJEM PROTIV SIROMAŠTVA – INICIJATIVA ZAGOVARANJA ZA UKLJUČIVANJE ROMA U OBRAZOVNI SISTEM”	4	PROJECT „EDUCATION AGAINST POVERTY: ADVOCACY INITIATIVE FOR ROMA INCLUSION IN EDUCATION SYSTEM”	5
ZAŠTO LAP?	4	WHY LAP?	5
UTEMELJENOST LAP-A	6	THE GROUNDS FOR LAP	7
OSNOVNI PODACI O ROMIMA KOJI ŽIVE U SRBIJI I VOJVODINI	8	ROMA IN SERBIA AND VOJVODINA	9
PROBLEMI I PREPREKE U OBRAZOVANJU ROMA	10	PROBLEMS AND OBSTACLES IN ROMA EDUCATION	11
PRILOG – LOKALNI AKCIONI PLAN (LAP) ZA UNAPREĐENJE OBRAZOVANJA ROMA U BAČU	18	ANNEX: LOCAL ACTION PLAN (LAP) FOR IMPROVEMENT OF ROMA EDUCATION IN BAC	19
NSHC	39	NSHC	39

UVOD

OVA PUBLIKACIJA nastala je u okviru projekta „Obrazovanjem protiv siromaštva – inicijativa zagovaranja za uključivanje Roma u obrazovni sistem“ koji je Novosadski humanitarni centar realizovao u Srbiji u periodu od 17. marta 2008. do 17. marta 2009. godine.

Jedna od najvažnijih odrednica obrazovnog sistema treba da bude njegova jednaka dostupnost svim građanima. Ustav Republike Srbije određuje da obrazovanje treba da bude dostupno svim licima pod istim uslovima, i da je osnovno obrazovanje obavezno i besplatno: član 71. Ustav dalje garantuje pravo nacionalnih manjina da se obrazuju na svom maternjem jeziku: član 79.

Praksa nam, međutim, pokazuje da romska deca nailaze na čitav niz prepreka u pristupu obrazovanju. Pojedini izvori ukazuju na to da 35% romske dece (uzrasta od 7 do 20 godina) uopšte nije upisano u školu, u poređenju sa stopom od 2% kod opšte populacije¹, a da osnovnu školu završi manje od 30% romske dece.

Ova publikacija namenjena je predstavnicima lokalnih vlasti, romskim aktivistima, zaposlenima u obrazovnim institucijama, centrima za socijalni rad i ostalim lokalnim organizacijama čije polje rada ima veze sa unapređenjem položaja Roma, prevashodno njihovog obrazovnog statusa. Cilj publikacije je da ukaže na važnost planskog i sistemskog pristupa, kao i važnost međusektorske saradnje, u nastojanju da se postignu minimalni pomaci u rešavanju brojnih problema koji su povezani sa obrazovanjem Roma u lokalnoj sredini.

Publikacija daje informaciju o ključnim merama važnim za unapređenje obrazovanja Roma, kao i primer lokalnog akcionog plana kao instrumenta koji lokalnim akterima pomaže da planski i sistemski rešavaju kompleksan problem u svojoj sredini.

Međutim, publikacija je namenjena i donatorima i predstavnicima republičkih i pokrajinskih vlasti jer se bez njihove podrške i angažovanja ne mogu očekivati značajniji rezultati u menjanju politike i prakse u odnosu na obrazovanje Roma, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou.

Milena Ćuk, NSHC

¹ Izveštaj Svetske banke 'Siromaštvo, socijalna isključenost i etnička pripadnost u Srbiji i Crnoj Gori: Slučaj Roma'

INTRODUCTION

THIS PUBLICATION was made within the project “Education against Poverty: Advocacy Initiative for Roma Inclusion in Education System”, implemented in Serbia by Novi Sad Humanitarian Center from 17 March 2008 to 17 March 2009.

Equal access to education should be one of the most important features of educational system. The Constitution of the Republic of Serbia says that education should be available to all citizens under the same conditions, and that elementary level education is mandatory and free of charge: article 71. The Constitution guarantees the right to education on its on language to national minorities: Article 79.

Nevertheless, Roma children are facing multiple obstacles in access to education. Some sources indicate that 35% of Roma children (age 7 to 20) are not enrolled in school, compared with 2% of the general population¹; less than 30% of Roma children complete elementary level education.

This publication aims to complement efforts of local authorities, Roma activists, employees of educational institutions, centres for social welfare and other local institutions working on improvement of Roma education and overall Roma position in society. The aim of the publication is to emphasize the importance of systematic and planned approach and the importance of inter-sector collaboration in achieving progress when it comes to solving many obstacles in Roma education.

The publication provides information on key measures that are important for improvement of Roma education, together with an example of a local action plan, an instrument which assists local actors to solve such a complex problem in their community in a planned and systematic way.

Finally, the publication aims to get attention of donors and representatives of state authorities and of provincial authorities; without their support and engagement there can not be any significant improvement in changing policies and practices that are relevant for education of Roma both on national and local level.

Milena Ćuk, NSHC

¹ World Bank Report “Poverty, Social Exclusion and Ethnic Background in Serbia and Montenegro: the Roma Case”

PROJEKAT „OBRAZOVANJEM PROTIV SIROMAŠTVA – INICIJATIVA ZAGOVARANJA ZA UKLJUČIVANJE ROMA U OBRAZOVNI SISTEM”

PROJEKAT „Obrazovanjem protiv siromaštva – inicijativa zagovaranja za uključivanje Roma u obrazovni sistem” realizovao je Novosadski humanitarni centar (NSHC), u partnerstvu sa Udruženjem romskih studenata (URS), uz podršku Instituta za održive zajednice (ISC) sredstvima dobijenim od Agencije Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj (USAID).

Opšti cilj projekta bio je da doprinese inkluziji Roma u obrazovni sistem i smanjenju siromaštva ove ugrožene populacije. Tome se doprinelo kroz izradu lokalnih akcionih planova za unapređenje obrazovnog statusa Roma u pet vojvođanskih opština - Zrenjaninu, Opovu, Titelu, Baču i Sečnju.

U prvom delu realizacije projekta, uspostavljeni su kontakti sa lokalnim akterima u svakoj opštini čije polje rada ima veze sa obrazovanjem Roma i/ili sa položajem Roma. Naročito se vodilo računa da se napravi kontakt sa romskim aktivistima.

Formirana je radna grupa u svakoj od pomenutih opština koja se sastojala od predstavnika romske zajednice, lokalne samouprave, predškolske ustanove, osnovne škole i Centra za socijalni rad. U nekim opštinama bilo je i predstavnika srednje škole i Crvenog krsta.

U periodu od avgusta do decembra 2008. godine u svakoj opštini održano je po pet sastanaka predstavnika NSHC-a, URS-a i članova radne grupe na kojima su definisane mere lokalnog akcionog plana.

Konačna verzija akcionog plana izrađena je nakon javne rasprave koja je organizovana u svakoj opštini u periodu decembar 2008. – januar 2009. godine. Konačno, predlog nacrtala lokalnog akcionog plana

predat je lokalnoj skupštini na dalje razmatranje u svakoj opštini.

Ova inicijativa nastavak je uspešno realizovanih aktivnosti projekta *Participativno istraživanje potreba, glavnih problema i potencijala Roma u obrazovanju u Vojvodini* (REF²), realizovanog tokom 2006. i 2007. godine u 10 vojvođanskih opština. U okviru ovog projekta NSHC i URS su pomogli izradu lokalnih akcionih planova za unapređenje obrazovanja Roma u opštinama Apatin, Beočin i Senta. Jedan od kriterijuma za odabir opština bio je motivisanost i spremnost opština da učestvuju u istraživanju, kao i zainteresovanost da se u opštinama facilitiraju lokalni akcioni planovi za obrazovanje Roma³.

Od avgusta meseca 2008. godine NSHC je pokrenuo proces izrade LAP-ova u još dve vojvođanske opštine (Novi Sad i Nova Crnja) koji se sprovodi u okviru projekta *Lokalni akcioni plan za poboljšanje pristupa obrazovanju Roma: Javno zagovaranje za smanjenje siromaštva* (UNDP⁴).

ZAŠTO LAP?

Lokalnim akcionim planom (LAP) za unapređenje obrazovanja Roma predlažu se konkretne mere kojima se može poboljšati obrazovni status Roma i drugih marginalizovanih grupa u opštini. LAP je važan jer:

- ▲ Pruža mogućnost da se kompleksan problem

- 2 Roma Education Fund
- 3 Sve opštine u AP Vojvodini dobile su Poziv na saradnju od URS-a i NSHC-a. U odgovoru je trebalo da zainteresovanost iskažu zajedno sa predstavnicima lokalnih vlasti, škola i romskih NVO
- 4 United Nations Development Programme

PROJECT „EDUCATION AGAINST POVERTY: ADVOCACY INITIATIVE FOR ROMA INCLUSION IN EDUCATION SYSTEM”

THE PROJECT “Education against Poverty: Advocacy Initiative for Roma Inclusion in Education System” has been implemented by Novi Sad Humanitarian Centre (NSHC) in partnership with Roma Students-Association (URS). The project was supported by the Institute for Sustainable Communities (ISC) with means from USAID.

Overall project’s goal was to contribute to Roma inclusion in education system and to decrease poverty among this vulnerable population. Short-term goals were to create local action plans (LAPs) for improvement of Roma education in five Vojvodinian municipalities: Zrenjanin, Opovo, Titel, Bac and Secanj.

During the first implementation phase contacts were established with local actors in target municipalities who were dealing with Roma education and/or Roma position in general. Special attention was given to establishing contacts with Roma activists.

Working groups were formed in each of the target municipalities. A group consisted of local representatives of Roma community, authorities, preschool institution, elementary school and centre for social welfare. In some municipalities representatives of secondary schools and the Red Cross branch offices also joined the working groups.

Representatives of NSHC and URS had five meetings with the members of the working groups in each municipality from August to December 2008. Basic measures contained in LAPs were defined at the meetings.

The final versions of LAPs were made after the public discussions organized in each municipality during

December 2008 and January 2009. Finally, the drafts were submitted to of target municipalities’ local assemblies for further procedure.

This initiative was continuation of the project “Participatory Research of Needs, Obstacles and Potentials in Roma Education in Vojvodina” (REF²) successfully implemented during 2006 and 2007 in 10 Vojvodinian municipalities. During the project NSHC and URS assisted in creation of LAPs for improvement of Roma education in municipalities of Apatin, Beočin, and Senta. One of the criteria used for choosing the target municipalities was level of motivation and readiness of municipal representatives to participate in research and to facilitate creation of LAPs³.

Since August 2008 NSHC has started the process of creation of local action plans in two more municipalities (Novi Sad and Nova Crnja), as part of the project “Local Action Plan for Improvement of Roma Access to Education: Public Advocacy for Poverty Reduction” (UNDP⁴).

WHY LAP?

A Local Action Plan for improvement of Roma education contains concrete measures which can contribute to better education of Roma and other marginalized groups. LAP is important because:

- ▲ It provides opportunity to solve a complex

- 2 Roma Education Fund
- 3 NSHC and URS sent invitations to all municipalities in Vojvodina to participate in the project; in their reply they expressed their interest to participate together with representatives of local authorities, schools and Roma NGOs.
- 4 United Nations Development Programme

koordinisano i sistemski rešava

- ▲ Ukazuje na važnost podele odgovornosti lokalnih aktera i njihovu međusobnu saradnju
- ▲ Pomaže lokalnoj samoupravi da ciljano i planski usmeri namenska sredstva na godišnjem nivou, u skladu sa prioritarnim merama
- ▲ Povećava šanse za dobijanje sredstava od postojećih donatora i fondova.

Svaka lokalna samouprava, pri izradi lokalnog akcionog plana za unapređenje obrazovnog statusa Roma u svojoj opštini, treba da analizira specifične potrebe, probleme i potencijale vezane za obrazovanje Roma u opštini, i na osnovu njih odredi sadržaj akcionog plana i odabir mera koje će biti predložene i realizovane.

UTEMELJENOST LAP-A

Lokalni akcioni plan zasnovan je na potrebama i preporukama vezanim za obrazovanje Roma koje su identifikovane kroz iskustva lokalnih aktera koji su aktivni na polju obrazovanja i/ili položaja Roma. Sa druge strane, Akcioni plan i njime predviđene mere oslanja se na postojeće strategije u Srbiji koje se odnose na unapređenje obrazovanja, ali i unapređenje kvaliteta života Roma. Takođe, Akcioni plan svoju zasnovanost ima i u pravnim okvirima Republike Srbije, pre svega, onim koji su vezani za obrazovanje i vaspitanje. LAP za unapređenje obrazovnog statusa Roma u opštini se zasniva i na preporukama **Jedinstvenog akcionog plana za unapređivanje obrazovanja Roma u Republici Srbiji** i na podacima i preporukama **Strategije za smanjenje siromaštva u Srbiji**. Prema podacima koji su navedeni u samoj Strategiji za smanjenje siromaštva, najveća je povezanost upravo između stepena siromaštva i nivoa obrazovanosti. Prema navedenom dokumentu, Romi su najugroženija subpopulacija sa stanovišta siromaštva u Srbiji, a ujedno predstavljaju i grupu sa najnižim obrazovnim statusom. Zbog toga, obrazovanje se prepoznaje kao put do dugoročnog rešenja problema siromaštva.

Čitav proces i ulaganje dodatnog napora za inkluziju Roma u obrazovni sistem ima utemeljenje i u programu Dekade inkluzije Roma, proglašene za period od 2005. do 2015. godine. Dekada inkluzije Roma označena je kao međunarodni napor da se na koordiniran, otvoren i jasan način unapredi status i život Roma u oblastima obrazovanja, zdravstva, zapošljavanja i stanovanja. Vlada Republike Srbije, uz vlade Crne Gore, Bugarske,

Hrvatske, Češke, Mađarske, Makedonije, Rumunije i Slovačke, jedna je od devet evropskih zemalja koje promovisu Dekadu Roma. Vlade tih zemalja svečanom deklaracijom obavezale su se da će posebnu pažnju posvetiti unapređenju socijalnog i ekonomskog položaja Roma.

Konkretni zadaci za naredni period iz ugla **Strategije za smanjenje siromaštva** jesu:

- ▲ Razraditi sistem integralne podrške razvoju u ranom detinjstvu koja bi se obezbeđivala porodici i deci kroz međusektorsku saradnju;
- ▲ Stvoriti pretpostavke (materijalne, finansijske, kadrovske i programske) za što veći obuhvat marginalizovanih, isključenih i rizičnih populacija dece (deca iz populacije izbeglih i raseljenih, romska deca, deca iz siromašnih i socijalno i obrazovno nepriviligovanih i seoskih sredina, deca sa smetnjama u razvoju) redovnim besplatnim programima predškolskog vaspitanja i obrazovanja;
- ▲ Staviti poseban naglasak na razvoj kvaliteta obrazovanja;
- ▲ Nastavak trenda povećanja procenta BND⁵-a koji se izdvaja za obrazovanje.

Osnovne postavke sistema obrazovanja i vaspitanja u Srbiji sadržane su u **Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja**. Danas su u Srbiji u toku promene i proces reforme obrazovnog sistema. Promene u oblasti obrazovanja obuhvataju nekoliko osnovnih pravaca:

- ▲ Decentralizaciju i demokratizaciju, što znači prenošenje dela odgovornosti za obrazovni sistem na lokalnu samoupravu, školske uprave, zavode, nacionalne i regionalne centre, akademske institucije, stručna društva i škole;
- ▲ Osposobljavanje škola za samovrednovanje kvaliteta rada;
- ▲ Školsko razvojno planiranje – jačanje autonomije škole i povezivanje škole i lokalne zajednice, a samim tim i jačanje školskih uprava;

⁵ Bruto nacionalni dohodak

problem in a coordinated and systematic way;

- ▲ It points out the importance of sharing responsibilities among local actors and the importance of their mutual collaboration;
- ▲ It assists local government in allocation of the needed financial means for LAP implementation in accordance with its priorities;
- ▲ It increases chances for successful fundraising for the benefit of Roma population.

In the process of making a LAP, each municipal government should analyze its own specific needs, problems and potentials related to Roma education, and based on that, determine the contents of the LAP and selection of measures that are going to be suggested and implemented.

THE GROUNDS FOR LAP

Local action plan is based on the needs and recommendations identified through experiences of those who are active in the field of education and/or general position of Roma population. On the other hand, Lap is based on the existing strategies for improvement of education, but also the general quality of life of Roma in Serbia. A LAP is also based on legal framework of the Republic of Serbia, especially its part which is connected with education. It is based on recommendations contained in the **Integrated Action Plan for Improvement of Roma Education in Serbia** and on the data and recommendations contained in the **Poverty Reduction Strategy of Serbia**. According to the data from the Poverty Reduction Strategy, there is a strong connection between the level of poverty and the level of education. According to the Strategy, Roma are the most vulnerable subpopulation when it comes to poverty in Serbia, and at the same time they are the group with lowest education status. Therefore education is recognised as the means of long term solution for the poverty problem.

The process of inclusion of Roma in education system is based on the Decade for Roma Inclusion programme 2005 – 2015. The Decade represents an international effort to achieve improvement of the status of Roma in education, health, employment and housing areas, in a coordinated, open and transparent way. The government of the Republic of Serbia, together with

the governments of Montenegro, Bulgaria, Croatia, Check Republic, Hungary, Macedonia, Romania, and Slovakia, is one of nine European countries which promote the Decade. The governments of the mentioned countries have committed themselves to improvement of social and economic position of Roma.

Concrete tasks for the following period defined in the **Poverty Reduction Strategy** are:

- ▲ Develop a system of integrated support in early childhood which would be provided to families and children through inter-sector collaboration;
- ▲ Create conditions (material, financial, programmatic and related to human resources) in order to involve in free educational preschool programmes as many as possible children from marginalized, excluded and populations at risk (children from refugee and internally displaced families, Roma children, children from poor and socially unprivileged areas, children with special needs);
- ▲ Put special emphasis on development of the quality of education;
- ▲ Continue the increase of the GNI⁵ allocated for education.

The foundation of the Serbian education system is contained in the **Law on Education**. The process of education system reform has been taking place in Serbia in recent years. Changes that are foreseen are oriented towards several main directions:

- ▲ Decentralization and democratization, which implies delegation of part of responsibilities for education system to local self-governance, school administrations, departments, national and regional centres, academic institutions, professional associations and schools;
- ▲ Enabling schools to self-evaluate the quality of their work;
- ▲ Development planning in schools – strengthening school-s autonomy and linking schools with local communities, hence

⁵ Gross national income

- ▲ Poboljšanje kvaliteta nastavnog procesa i učenja, sadržaja obrazovanja i obrazovnih postignuća. Modernizacija nastavnih programa, sistema ocenjivanja, stručnog usavršavanja nastavnika, uvođenje izbornobaveznih predmeta;
- ▲ Unapređenje obrazovne strukture i opremanje obrazovnih institucija;
- ▲ Povezivanje škola u jedinstveni informacijski sistem i formiranje baza podataka nastavnog kadra;
- ▲ Unapređenje obrazovanja dece sa posebnim potrebama;
- ▲ Uvođenje dva obavezna strana jezika, praćenje i širenje projekta dvojezične nastave;
- ▲ Uvođenje novih profila u srednje stručne škole;
- ▲ Proces standardizacije obrazovanja
- ▲ Primena celodnevno obrazovnog programa bezbednosti dece u školi (školski policajac);
- ▲ Modernizacija školskih biblioteka;
- ▲ Uključivanje u novi ciklus PISA⁶ studije;
- ▲ Pristupanje programu CEEPUS⁷.

Okvir za unapređenje obrazovanja u Republici Srbiji predstavlja **Strategija Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije za period 2005 - 2010.**, koju je Ministarstvo prosvete i sporta pripremio 2005. godine.

Ostali zakoni i strategije koji su relevantni za proces unapređenja obrazovnog statusa Roma jesu:

Predlog zakona o predškolskom obrazovanju;

Zakon o osnovnoj školi;

Zakon o srednjoj školi;

Politika i strategija razvoja stručnog obrazovanja;

- Strategija razvoja obrazovanja odraslih;
- Strategija za integraciju i davanje novih ovlašćenja Romima;
- Nacionalna strategija zapošljavanja;
- Pokrajinska strategija zapošljavanja AP Vojvodine;
- Strategija razvoja socijalne zaštite;
- Akcionni plan Politike za mlade u Vojvodini.

OSNOVNI PODACI O ROMIMA KOJI ŽIVE U SRBIJI I VOJVODINI

Iako mnoge vladine i nevladine organizacije naglašavaju da je broj Roma višestruko veći, prema poslednjem popisu stanovništva u Srbiji (2002)⁸ broj Roma koji žive u Srbiji je 108.193 ili 1,44% ukupnog stanovništva Srbije čine Romi. Procene govore da je broj Roma bar četiri do pet puta veći⁹ i oko toga postoji saglasnost i demografa i vladinih i nevladinih organizacija. Ako uzmemo u obzir ogromne razlike između zvaničnih pokazatelja i procena, odnosno nepostojanje baze podataka na osnovu kojih bi se programi mogli precizno osmišljavati, onda se situacija dodatno komplikuje. U Srbiji je oko 80 % Roma potpuno ili funkcionalno nepismeno, skoro dve trećine (61,9%) nema završenu osnovnu školu, osnovnu školu ima 29%, a srednju 8%, dok samo 0,3% Roma ima više ili visoko obrazovanje. Manje od petine dece školskog uzrasta uključeno je u obrazovni sistem – samo 15.000 od oko 80.000- 90.000 dece¹⁰, a u predškolske ustanove uključeno je manje od 10% romske dece¹¹.

U Autonomnoj Pokrajini Vojvodini živi 29.057 registrovanih Roma, što čini 1,43% stanovništva (popis stanovništva 2002). Pretpostavlja se da je broj Roma značajno veći jer se i dalje veliki broj izjašnjava za pripadnike drugih nacionalnih grupa

⁸ Republički zavod za statistiku, Republika Srbija

⁹ Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije izradilo je dokument o obrazovanju Roma polazeći od pretpostavke da u Srbiji živi 450.000 Roma

¹⁰ Ovaj podatak je izveden iz nezvaničnih procena o broju Roma koji žive u Republici Srbiji (450.000-500.000), prema kojoj u Srbiji živi oko 86.000 romske dece osnovnoškolskog uzrasta. Prema zvaničnim podacima iz 2003/03, u Srbiji živi oko 109.000 Roma, od čega je oko 19.000 dece osnovnoškolskog uzrasta. Međutim, po procenama u Srbiji živi oko 65.000 romske dece koja su „nevidljiva“ za sistem. Videti: http://www.soros.org/initiatives/esp/articles_publications/publications/monitoring_20061218 i http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma_education/report/national/serbia.pdf

¹¹ Republički zavod za statistiku, Republika Srbija.

strengthening schools' governances;

- ▲ Improvement of quality of education process and learning, of the education content and education achievements. Modernization of school programmes, grading systems, professional specializations of the staff, introduction of mandatory and elected subjects;
- ▲ Improvement of education structure and equipping education institutions;
- ▲ Connecting schools in a unique information system and creating data bases of the school staff;
- ▲ Introduction of new profiles in secondary-level schools;
- ▲ The process of standardization of education;
- ▲ Implementation of a round-the-clock safety programme in schools (school's policeman);
- ▲ Modernization of school libraries;
- ▲ Participation in the new PISA⁶ studies cycle;
- ▲ Participation in CEEPUS⁷ programme.

The Strategy of the Ministry of Education and Sport 2005 – 2010 represents a framework for improvement of education in the Republic of Serbia.

Other laws and strategies which are relevant for the process of improvement of education status of Roma are:

- The Draft Law on Preschool education;
- The Law on Elementary School;
- The Law on Secondary School;
- Policy and Strategy of Development of Professional Education;
- Adult Education Development Strategy;
- Roma Integration and Empowerment Strategy;

⁶ Programme for International Student Assessment

⁷ Central European Exchange Program for University Studies

- National Employment Strategy;
- Employment Strategy of the Autonomous Province of Vojvodina;
- Social Welfare Development Strategy;
- Youth Policy Action Plan in Vojvodina.

ROMA IN SERBIA AND VOJVODINA

Although it is estimated by many governmental and non-governmental organizations that the number of Roma population is several times higher, according to the last Census of Serbian population (2002)⁸ number of Roma living in Serbia is 108.193 or 1.44% of the total number of Serbian population. The estimations say that the number of Roma is four or five times higher⁹, which is agreed upon by both demographers and governmental and non-governmental organizations. Situation becomes more complicated when we consider huge differences between official indicators and estimations, and lack of a database which could be used as a starting point when planning programmes. There are about 80% Roma in Serbia who are completely or functionally illiterate, two thirds (61.9%) do not have primary school education, 29% have primary education, and 8% high school education, while only 0.3% of Roma have higher or university education. Less than one fifth of school-age children are included in the educational system – only 15,000 of 80,000-90,000 children¹⁰ and pre-school education is attended by less than 10% of Roma children.

There are 29,057 registered Roma living in Autonomous Province of Vojvodina, which is 1.43% of population (Census list from 2002). It is thought that number of Roma is significantly higher since a large number of them still declare as members of other nationality groups; mostly according to the

⁸ Republic Institute for Statistics, Republik of Serbia

⁹ Ministry of Education and Sports of Republic of Serbia has made a document on Roma education starting from the supposition that there are 450.000 Roma in Serbia

¹⁰ This data has been taken from unofficial estimations on the number of Roma residing in Republic of Serbia (450,000 – 500,000), according to which there are about 86,000 of children of primary-school age. By the official data for 2002/2003, there are about 109,000 Roma in Serbia, out of which about 79,000 children of primary-school age. However as estimated there are about 65,000 Roma children in Serbia that are 'invisible' to the system. See: http://www.soros.org/initiatives/esp/articles_publications/publications/monitoring_20061218 and http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma_education/report/national/serbia.pdf

najčešće prema jeziku sredine koji govore (Srbi, Mađari, Rumuni), mnogi žive u neregistrovanim naseljima i/ili nisu prijavljeni, pa nisu obuhvaćeni popisom, često se sele, zatim nema tačne evidencije o povratnicima Romima po ugovoru o readmisiji i sl. Prema procenama romskih nevladinih organizacija, između 100.000 i 150.000 Roma živi u Vojvodini (što je, takođe, četiri do pet puta više od zvanične statistike).

PROBLEMI I PREPREKE U OBRAZOVANJU ROMA¹²

Problemi i prepreke sa kojima se romska deca suočavaju brojni su: od nedostatka osnovnih sredstava za život i neadekvatnih stambenih uslova, do nedostatka pribora za školu i udžbenika, nedovoljnog poznavanja srpskog jezika (ili drugog jezika većine), teškog savlađivanja nastavnog gradiva, nedostatka podrške i pomoći u učenju kod kuće pa do diskriminacije, kako od strane drugih učenika tako i od strane pojedinih nastavnika. Roditelji su i sami uglavnom neobrazovani, često i nepismeni, bez zaposlenja i većinom u borbi za pukim preživljavanjem i u svemu tome nedovoljno motivisani za školovanje svoje dece. Uslovi za školovanje dece su minimalni. Predstavnici romskih organizacija naglašavaju da su roditelji i deca prepušteni sami sebi, da lokalne zajednice većinom nisu dovoljno zainteresovane za rešavanje ovakvih problema, a da poseban problem, koji treba preispitati, predstavlja veliki broj romske dece koja pohađaju specijalne škole. Značajan broj roditelja (učesnika fokus grupa) prepoznaje potrebu da deci pruži podršku u učenju, ali nemaju adekvatna znanja za to. Sa druge strane, nemogućnost i nezainteresovanost romskih roditelja za školovanje svoje dece, kao i neprepoznavanje značaja obrazovanja, dovodi do nezainteresovanosti dece za školovanje i rano napuštanje škole, kao i davanje prvenstva privredivanju u porodici u odnosu na školovanje.

U opštinama u kojima postoje razvijene romske organizacije i lokalna samouprava ima neke programe namenjene obrazovanju Roma – situacija je vidno bolja. Ublažavanje siromaštva, zapošljavanje Roma, osnaživanje i edukacija porodica i podrška od strane svih institucija vide se kao najvažniji podsticaji za unapređenje kako života Roma uopšte tako i njihovog obrazovnog statusa.

Takođe, neophodno je obezbediti da se strategije i akcioni planovi koji su doneti i lokalni akcioni planovi

¹² Rezime rezultata participativnog istraživanja potreba, glavnih problema i potencijala Roma u obrazovanju u Vojvodini, NSHC, 2007.

koji će tek biti doneseni – i sprovedu. Učesnici ovog istraživanja smatrali su da je važno obrazovati posebnu instituciju, centar ili organizaciju na nacionalnom nivou koji bi se bavili isključivo unapređenjem obrazovanja Roma, te bi jedna od uloga takvog tela bila i definisanje i praćenje mera koje se na ovu temu odnose¹³.

KLJUČNE MERE ZA UNAPREĐENJE OBRAZOVNOG STATUSA ROMA

IZRADA BAZA PODATAKA

Obrazovati baze podataka kako bi se programi i projekti za unapređenje obrazovanja Roma mogli precizno planirati, sprovoditi i nadgledati. Neophodno je obrazovati jedinstvenu bazu na nacionalnom nivou koja treba da obuhvata podatke o Romima bez obzira na to da li poseduju lične dokumente Republike Srbije, podatke o socio-ekonomskom statusu porodica, broju članova domaćinstva, uslovima stanovanja itd. Ovakva baza podataka pružila bi mogućnosti u realniji uvid i analizu problema i potreba Roma i doprinela „premošćavanju“ jaza između zvaničnih i nezvaničnih podataka o Romima u Srbiji.

RANO UKLJUČIVANJE ROMSKE DECE U OBRAZOVNI SISTEM

Uključivanje romske dece u predškolsko obrazovanje na uzrastu od 4-4,5 godine u celodnevni boravak ili obezbeđivanje alternativnih programa pripreme dece predškolskog uzrasta koje bi realizovale nevladine organizacije i romska udruženja – identifikovani su kao jedna od mera koja će dati najveći efekat u procesu unapređenja obrazovnog statusa Roma. Takođe, treba uložiti dodatne napore za obezbeđivanje celodnevnog boravka dece uzrasta 6-7 godina u predškolskim ustanovama u okviru programa pripreme dece za polazak u školu. Ranijim uključivanjem i intenzivnijim boravkom romske dece u predškolskim ustanovama mogu se ublažiti neki faktori koji su negativno uticali na uključenost i uspeh u školovanju romske dece: nepoznavanje jezika na kojem se odvija nastava u osnovnoj školi, loši i nestimulativni uslovi u kući, nedostatak igraćaka i igre, socijalno- vaspitna zapuštenost itd.

Radi povećanja uspešnosti romske dece na testovima za upis u prvi razred osnovne škole, ali i u daljem školovanju, potrebno je organizovati dodatne pripreme aktivnosti za upis u osnovnu školu sa romskom decom u okviru predškolskih ustanova koje

¹³ Takvo telo bi moglo da postoji i na pokrajinskom nivou

language of the area they adopt (Serbs, Hungarians, and Romanians). Many of them live in unregistered settlements and/or are unregistered, so are not included in the list, they often move, and there are no exact evidence on Roma returnees according to the contracts on readmission. According to estimations of Roma NGOs between 100,000 and 150,000 Roma live in Vojvodina (which is four to five times more than official statistics).

PROBLEMS AND OBSTACLES IN ROMA EDUCATION¹¹

Roma children face numerous problems and obstacles in education: from lack of basic means for living and bad housing conditions, lack of basic school stationery and course books, insufficient knowledge of Serbian (or other majority language), difficulty in acquisition of curriculum, lack of studying support and help at home, to discrimination from other students and from certain teachers. Roma parents are mostly uneducated, often illiterate, unemployed and in most cases struggling to make a living, therefore not motivated enough to put their children through school. Conditions for education of Roma children are limited to a minimum. Representatives of Roma NGOs emphasise that Roma children and their parents are left to themselves, and that local communities are mostly not interested enough to solve such problems. Another important issue that needs to be examined is a large number of Roma children which attend special schools (schools for children with special needs). Significant number of parents (participants in focus groups) recognizes the need to provide their children with support in education, but lack adequate knowledge to do that. On the other hand, attitude of Roma parents who are not interested enough for their children's education or who do not understand the importance of education is consequently leading to a lack of interest among children for education, drop-outs and turning to income generating rather than going to school.

In those municipalities where there are well-developed Roma NGOs and where local self-governance has programmes in place for Roma education, the situation is much better. They consider decrease of poverty, employment of Roma, empowerment and education of families and support from the side of all relevant institutions as most important incentives for improvement of the Roma position in society.

¹¹ Based on results of participatory research on the needs, main problems and obstacles Roma face in education in Vojvodina, NSHC, 2007

It is also necessary to ensure that the strategies and action plans that had been brought and that are going to be created in the future – are going to be implemented in the field. Participants of this research said that it was important to create a special institution, a centre or an organization on the national level which would deal exclusively with improvement of Roma education. One of its roles would be defining measures and monitoring of their implementation.¹²

KEY MEASURES FOR IMPROVEMENT OF ROMA EDUCATION STATUS

CREATION OF DATABASES

Creation of databases is needed so that the programmes and projects aiming to improve Roma education could be planned, implemented and monitored in a precise way. It is necessary to form a unique database on a national level which would contain information on Roma whether or not they have identity documents of Republic of Serbia. The database would contain information on social and economic status of Roma families, number of their households' members, housing conditions, etc. Such a database would provide opportunities for more real insight and analysis of the problems and needs of Roma population. It would also be a contribution to building a gap between official and non-official data on Roma population in Serbia.

EARLY INCLUSION OF ROMA CHILDREN IN EDUCATION SYSTEM

Inclusion of Roma children in pre-school education at the age of 4 – 4.5 or in alternative programmes for preparation of pre-school children for enrolment in elementary schools (implemented by NGOs and Roma associations) is seen as one of the measures which could produce the largest effect in the process of improvement of Roma education. Additional efforts should be invested in order to provide whole-day stay of Roma children age 6 – 7 in pre-school institutions' preparation programmes. Early inclusion and whole-day stay could decrease some factors that had been influencing negatively both the level of inclusion and the success in schooling of Roma children: insufficient knowledge of the language used in education process, bad and non-stimulating conditions at home, lack of toys and play, gaps in socialization, etc.

In order to increase the level of accomplishment of

¹² Such an institution could exist on a provincial level too

uključuju učenje srpskog jezika ili jezika nacionalnih manjina na kojima se održava nastava u osnovnoj školi u svakoj opštini. Resurs za razvoj ovih programa predstavlja već postojeći program učenja srpskog jezika za ostale nacionalne manjine u Vojvodini.

Romski asistent

Članovi radnih grupa iz 5 opština u kojima su rađeni LAP-ovi za unapređenje obrazovanja Roma smatraju da je uvođenje romskih asistenata u obrazovne institucije jedna od najvažnijih mera ukoliko se dugoročno gledano želi postići značajniji napredak po pitanju većeg uključivanja i obezbeđivanja kontinuiteta u školovanju Roma. Realizacija ove mere zavisi od aktuelnih programa Ministarstva prosvete.

Nosilac pilot projekta iz 2006/2007. "Uvođenje asistenta za podršku obrazovanja Roma" bilo je Ministarstvo prosvete i sporta. U planu je nastavak ovog projekta. Asistent u nastavi je osoba koja predstavlja sponu između lokalne manjinske zajednice i institucije sistema sa zadatkom da pomogne u procesu školovanja dece iz manjinskih i/ili marginalizovanih grupa. Asistent je romskog porekla, ali može biti i nekog drugog, u zavisnosti od toga koja je manjinska grupa najbrojnija u određenom regionu.

INKLUZIVNI MODEL U OBRAZOVANJU

Razvijanje i realizovanje modela inkluzije romske dece u obrazovanju, uvažavajući specifičnosti lokalne zajednice i specifičnosti i kapacitete romske dece za pohađanje redovne nastave – od ključnog su značaja za pristup romske dece kvalitetnom obrazovanju. Dva osnovna kriterijuma kojih se treba pridržavati jesu prevencija i suzbijanje segregacije romske dece u obrazovanju i izbegavanje izlaganja dece neprijatnim iskustvima vezanim za školu i obrazovne institucije u slučajevima uključivanja u redovni obrazovno-nastavni proces dece nepripremljene za praćenje redovne nastave.

Dva su načina da se primeni segregacija romske dece u obrazovanju. Prvi se odnosi na školovanje romske dece u izdvojenim romskim odeljenjima. Program u ovim odeljenjima je, obično, nešto lakši (ne zvanično, nego kroz odnos sa učenicima), a kriterijumi za ocenjivanje blaži. Na taj se način ostvaruje veći broj romske dece koja završavaju osnovnu školu, ali se dovodi u pitanje kvalitet školovanja i nivo i upotrebljivost znanja stečenih u ovakvim odeljenjima. Iskustvo je pokazalo da su deca koja završavaju osnovnu školu u ovakvim odeljenjima nekonkurentna učenicima iz drugih, mešanih odeljenja – bilo pri upisu u srednju školu ili

na tržištu rada. Zbog toga je neophodno romskoj deci, uz ostale vidove podrške u školovanju, obezbediti pohađanje nastave u redovnim odeljenjima. Drugi način segregacije romske dece u obrazovanju jeste upis i školovanje u specijalnim odeljenjima osnovnih škola namenjenih za školovanje mentalno nedovoljno razvijene dece. Povod za upis romske dece u ova odeljenja jeste, najčešće, slabo postignuće romske dece na testiranju za upis u prvi razred osnovne škole. Međutim, razlog za slabije postignuće nije mentalni deficit deteta, već nepoznavanje jezika i/ili vaspitno-obrazovna zapuštenost. Veoma je prisutna i pojava da sami roditelji insistiraju na upisu dece u specijalna odeljenja zbog različitih materijalnih podsticajnih mera koje su obezbeđene za porodice dece koja pohađaju nastavu u specijalnim odeljenjima.

U ovakvim odeljenjima kvalitetan nastavni program ne mogu da imaju ni romska deca ni deca sa stvarnim razvojnim smetnjama.

Treba insistirati na upisu romske dece u redovna odeljenja, osim u slučaju izrazitih razvojnih smetnji. Ova mera je bitna zbog neravnopravnog položaja romske dece prilikom testiranja iz gorenavedenih razloga. Testiranje i rezultati testiranja, u ovom slučaju, mogu da posluže za prikupljanje informacija u cilju pripreme škola za usklađivanje programa rada sa potrebama dece.

POMOĆ ROMSKOJ DECI U UČENJU

Romskoj deci koja su uključena u redovna odeljenja neophodno je obezbediti pomoć u učenju. Kritični su periodi sam početak školovanja, period prelaza sa razredne na predmetnu nastavu i u završne godine osnovne škole. Osnovne škole imaju mogućnost osnivanja produženog boravka za decu prvog i drugog razreda osnovne škole uz podršku Ministarstva prosvete Republike Srbije preko školskih uprava, ali i uz podršku lokalne samouprave. Takođe, resurs za pružanje dodatne podrške učenicima sa slabijim postignućem u školovanju jeste i, već postojeća, institucija dopunske nastave. Kako bi dopunska nastava pružila rezultate, preporučujemo da se unapredi njen program rada, nastavno osoblje dodatno obučiti i da se obezbedi kvalitetan didaktički materijal. Međutim, ovaj oblik podrške ne sme da postane dominantan u radu sa romskom decom koji bi bio zamena kvalitetnom obrazovnom radu u redovnim odeljenjima.

Posebni vidovi pomoći, naročito romskoj deci, u učenju potrebni su u vidu pripreme za upis u srednje škole.

Roma children during testing for enrolment in the first grade of elementary school, it is important to organize additional preparation activities within pre-school institutions. These activities encompass language classes; either it is Serbian or a language of a national minority. The resource that can be used is already mentioned programme of Serbian language courses for other national minorities in Vojvodina.

Roma Assistant

Members of five working groups in target municipalities consider introducing Roma assistants in education institutions to be one of the most important measures in order to achieve inclusion and continuity of schooling of Roma children in a long turn. Implementation of this measure is dependant on the current programmes of the ministry of Education.

The implementer of the pilot project in 2006 and 2007 "Introducing Support in Roma Education Assistants" was the Ministry of Education. Continuation of this programme is planned. Assistant in education is a person who represents a link between the local minority community and the institution of the system. His/her aim is to assist children from minority and/or marginalized groups in education process. An assistant can be of Roma or other origin, depending on which minority group prevails in certain region.

INCLUSION MODEL IN EDUCATION

Development and implementation of an inclusion model in education of Roma children, respecting specific features of local community and capacities of children, are of largest importance for Roma children's access to quality education. There are two main criteria: prevention and decrease of segregation of Roma children in education, and avoiding exposure of Roma children to unpleasant experiences related to school and education institution due to their lack of preparedness for attending school.

There are two kinds of segregation of Roma children during their schooling. The first is creation of separate Roma classes. Curriculum used in such classes is usually less difficult (not officially, but through a relation between teacher and pupils), and grading criteria are lower. That way a larger number of Roma children complete elementary school, but the quality of such education and the level of usage of the knowledge gained there is under question. Experience showed that the children who had finished school in such classes are less competitive in comparisons to other pupils from non-segregated classes. This

shows either during the qualifications exams during enrolment in secondary schools or on the labour market. It is therefore necessary to avoid segregation and to provide adequate education to Roma children. The other way of segregation is enrolment of Roma children in special schools, schools for education of children with special needs. Roma children often have low scores on tests for enrolment in elementary school, which is a result of language barrier or lack of proper preparation for school. However, in such cases it is concluded that a child has to be enrolled in a special school. It is often seen that the very parents insist on enrolment of their children in special schools in order to get different kinds of material assistance reserved for families with children with special needs. In such classes it is not possible to organize quality education programme neither for Roma children, nor for children with real developmental issues.

It is important to insist on enrolment of Roma children in 'regular' classes, except in cases of extreme developmental obstacles. This measure is important because of unequal position of Roma children during testing, for all the above mentioned reasons. Pre-school testing in this case can serve for gathering information which can be used by schools in order to adjust their programmes to the needs of children.

ASSISTANCE TO ROMA CHILDREN IN EDUCATION

It is necessary to provide assistance in education to Roma children who are attending school. Critical periods are the very beginning of schooling, the fifth grade and the finishing years of elementary education. Elementary schools have possibility to start a whole-day stay for children from first and second grade, with the support of the Ministry of Education but also the support from local self-governances. Another resource is already existing institution of additional classes for children with lower accomplishments. In order for the additional classes to be more effective we recommend improvement of its curriculum, additional training of the staff and provision of quality didactic material. However, this kind of support must not become dominant in working with Roma children and must not become a replacement of a quality education within 'regular' classes.

Special forms of assistance, particularly to Roma children, are those which are preparing them for enrolment in secondary schools.

It is also needed to increase the number of education staff, along with introduction of Roma assistants in schools, and to work on sensitisation of the school staff

Potrebno je, takođe, povećati broj nastavnog osoblja, uz obavezno uključivanje romskih asistenata u škole i raditi na senzibilizaciji nastavnog kadra na probleme romske dece i dodatnim obukama usmerenim na prilagođavanje nastavnih metoda obrazovnim potrebama romske dece.

Ministrastvo prosvete i Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje trebalo bi da obezbede okvir i sredstva za realizovanje ove preporuke, ali i škole i lokalne samouprave mogu samoinicijativno da organizuju obuke u cilju poboljšanja kvaliteta obrazovnog vaspitnog rada.

MATERIJALNA PODRŠKA ROMSKIM PORODICAMA ZA ŠKOLOVANJE DECE

Romske porodice najčešće žive u izrazitom siromaštvu i najmanja prepreka može da dovede do negativne odluke o upisu ili prestanku školovanja dece. To može biti potreba za kupovinom udžbenika, školskog pribora, nove odeće, užine itd. Zbog toga je potrebno obezbediti besplatne udžbenike i pribor, prevoz i užinu za romske učenike. Ove mere su u nadležnosti lokalne samouprave, ali odgovornost mogu preuzeti i lokalna romska udruženja uz podršku donatora. Ova mera proizvešće dvostruki efekat. Sa jedne strane, doprineće povećanom broju roditelja koji žele da uključe svoju decu u obrazovni sistem, dok će, sa druge strane, uticati na smanjenje neprijatnosti koju deca osećaju zbog neposedovanja udžbenika, školskog pribora ili zbog dolaska u školu u pohabanoj odeći i obući.

Ono što takođe ima veliki uticaj na proces unapređenja obrazovnog statusa Roma jesu afirmativne mere podrške romskim studentima. Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje jeste nadležna institucija koja već realizuje ovakvu meru. Međutim, ovakve mere treba razvijati i na lokalnom nivou (stipendije, prevoz, smeštaj, školarine i sl.). Veliki podsticaj za obrazovanje Roma bio bi i primena slične mere za decu koja pohađaju srednje škole, uz ograničene pružanja podrške samo deci sa visokom školskim uspehom.

POVEĆANJE STEPENA MOTIVISANOSTI ROMSKIH RODITELJA ZA ŠKOLOVANJE DECE I POVERENJA U OBRAZOVNE INSTITUCIJE

Neophodno je raditi na povišenju stepena motivisanosti romskih roditelja za školovanje dece i isticati značaj obrazovanja uz obavezno uključivanje uspešnih obrazovanih Roma u navedene akcije. U ovim akcijama treba koristiti različita sredstva

informisanja (TV, radio, novine, posebno romske, zatim liflete, postere i sl.), ali i aktere, posebno NVO koje na terenu već imaju iskustva u ovakvim i sličnim akcijama. Takođe, potrebno je intenzivno raditi na uspostavljanju poverenja romske zajednice i roditelja prema obrazovnim institucijama. Ovakva mera treba da bude usko povezana sa nizom drugih mera koje podsticajno deluju na odluku romskih roditelja da uključe dete u obrazovni sistem.

Lokalna samouprava svojim autoritetom može u velikoj meri da doprinese razvoju motivacije i poverenja u instituciju obrazovanja. Primer dobre prakse može da predstavlja spoj mera u kojem nadležne opštinske institucije pozivaju romske roditelje da upišu decu u predškolske ustanove već na uzrastu od četiri godine, da se objasni značaj efekta ovakvog postupka i da se roditelji obaveste da će zbog izuzetnog značaja opština pokrivati kompletne troškove boravka dece u predškolskoj ustanovi.

Pitanju obrazovanja Romkinja treba dati posebno mesto. Neophodno je posebno analizirati položaj učenica Romkinja u obrazovnom sistemu i u narednom periodu voditi evidenciju o polnoj strukturi romskih učenika kako bi se mogle preduzeti aktivnije mere usmerene ka podršci u obrazovanju Romkinja.

Navedene mere identifikovane su kao prioritete prilikom izrade LAP-a u Baču, Sečnju, Opovu, Titelu i Zrenjaninu.

Pored toga, sledeće mere se takođe pominju kao važne u procesu unapređivanja obrazovanja Roma:

- ▲ Razvijanje programa za jačanje kapaciteta romskih porodica
- ▲ Razvoj osetljivosti neromske populacije za potrebe i probleme Roma
- ▲ Poštovanje kulture i tradicije Roma
- ▲ Uključivanje Roma u proces donošenja odluka i realizacije programa
- ▲ Promovisanje značaja neformalnog obrazovanja
- ▲ Primena modela dobre prakse i uključivanje nevladinih organizacija
- ▲ Koordinacija i praćenje realizacije planova i programa.

in order to understand the nature of obstacles Roma children face in education. Additional trainings with aim to adjust teaching methods to meet educational needs of children are also important.

The Ministry of Education and the Provincial Secretariat for Education should provide the framework and the means for implementation of this recommendation. Schools and local self-governances themselves also can independently organize trainings in order to improve the quality of education.

MATERIAL ASSISTANCE TO ROMA FAMILIES FOR THEIR CHILDREN'S EDUCATION

In most cases, Roma families live in extreme poverty and even the slightest obstacle can lead to a decision that the children should not be enrolled in or should not attend school any more. Such an obstacle can be lack of means to buy course books, school stationary, new clothes, school lunches, etc. It is therefore needed to provide free course books and stationary, free bus tickets and school lunches for Roma pupils. These measures are under the competence of local self-governance, but responsibility for that can be taken by local Roma associations with the donor support. The measures are going to produce double effect: they will contribute to a larger number of parents who are willing to put their children through school, and they will decrease the number of children who are too embarrassed to attend school because they lack books, stationary, proper clothes and shoes, etc.

Affirmative measures are also of tremendous importance to the improvement of Roma education. Provincial Secretariat for Education has been implementing these measures on the level of Vojvodina. However, it is important for the local authorities to introduce affirmative measures on the local level, too (scholarships, transport, accommodation, school fees, etc.). If a similar measure would be implemented for Roma children who attend secondary schools with good accomplishment, it would be a great incentive for Roma education in general.

INCREASE MOTIVATION OF ROMA PARENTS TO ENROL THEIR CHILDREN IN SCHOOLS AND THEIR TRUST TOWARDS THE EDUCATION INSTITUTIONS

It is necessary to work towards an increase in motivation among Roma parents to put their children through school. Also it is important to emphasise the importance of education with participation of successful and well educated Roma in such actions. Various informative means should be used in the

actions (television, radio, newspapers, especially Roma newspapers, leaflets, posters, etc.) as well as actors, particularly NGOs, with relevant experience in the field in similar actions. It is also needed to continuously work on establishment of trust of Roma parents and Roma community towards education institutions. This measure should be closely linked with a number of other measures which represent incentives for Roma parents to enrol their child in education system.

Local self-governance with its authority can contribute greatly in development of motivation and trust in education institutions. A combination of actions such as inviting parents to enrol their 4-year-old children in pre-school institutions, explaining them the significance of such action and covering expenses of pre-school education by a municipality would be an example of good practice.

Special attention should be paid to education of Roma girls. The position of Roma pupils in education system should be analysed and evidence should be kept in the future on the structure of Roma pupils when it comes to their sex. That way more active measures could be undertaken aiming at support in education of Roma girls.

The above mentioned measures were identified as priority measures during creation of LAPs in Bac, Secanj,

Opovo, Titel, and Zrenjanin.

Apart from that, the following measures were also mentioned as important in the process of improving education of Roma:

- ▲ Development of Roma families capacity building programmes
- ▲ Sensitization of non-Roma population for the needs and problems of Roma
- ▲ Respecting the culture and the tradition of Roma population
- ▲ Involving Roma in the decision making process and in programme implementation
- ▲ Promote the importance of non-formal education
- ▲ Using the good practice model and involvement of non-governmental organizations

Jezik

Pripadnici nacionalnih manjina u Vojvodini imaju, pod određenim uslovima, zakonom određeno pravo na obrazovanje na maternjem jeziku, na svim stepenima obrazovanja. Za razliku od pripadnika drugih nacionalnih manjina, Romi nemaju mogućnost da pohađaju nastavu na romskom jeziku, nego samo fakultativnu nastavu koja se održava u trajanju od četiri časa nedeljno.¹⁴ Razlozi su brojni; najveći verovatno tek skorije priznanje romske nacionalne zajednice, nedostatak kadrova za nastavu na romskom jeziku i sl., ali svakako je i u ovom smislu položaj romske nacionalne manjine drugačiji u odnosu na druge.

Od školske 1997/98. godine u Vojvodini se izvodi fakultativna nastava romskog jezika kroz nastavni predmet *Romski jezik sa elementima nacionalne kulture*.

Dok se ne steknu uslovi za realizaciju nastave na romskom jeziku, neophodno je realizovati one aktivnosti koje su u skladu sa zakonskim propisima i mogućnostima (maksimalna inkluzija učenika pripadnika romske nacionalne manjine u obrazovno-vaspitni sistem, uključivanje većeg broja romskih asistenata u rad škola, povećanje broja učenika koji se opredeljuju za pohađanje nastave iz Romskog jezika sa elementima nacionalne kulture).¹⁵

¹⁴ Nastava se u Vojvodini, pored srpskog jezika, odvija na mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom i hrvatskom jeziku

¹⁵ Prema: „Mišljenje o radnoj verziji izveštaja „Participativno istraživanje potreba, glavnih problema i potencijala Roma u obrazovanju u Vojvodini“, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje i kulturu

- ▲ Coordination and monitoring of implementation of plans and programmes

The Language

Members of national minorities in Vojvodina have, under certain conditions, legal right to education in their own language which is determined by law in all levels of education. As opposed to members of other national minorities, Roma do not have the opportunity to attend classes in Roma language, but only optional classes four times a week¹³. Reasons are numerous; the major is probably late recognition of Roma national minority, lack of staff for conducting classes in Roma language, and the like. It is certain that this situation also makes the position of Roma national minority different in comparison with the others.

Optional educational classes of Roma language have been conducted through the subject *Roma language with elements of national culture*, in Vojvodina since 1997/98 school year.

Until conditions are met for education in Roma language, it is necessary to implement those activities which are in accordance with the legal regulations and possibilities (maximum inclusion of Roma in education system, involving larger number of Roma assistants in the work of schools, increasing the number of pupils who attend classes on *Roma language with elements of national culture*).¹⁴

¹³ In Vojvodina, classes are held in Serbian, Hungarian, Slovakian, Romanian, Ruthenian and Croatian languages

¹⁴ According to: The opinion on the draft report „Participatory research on the needs, main problems and potentials of Roma in education in Vojvodina“, Provincial Secretariat for Education and Culture

PRILOG – LOKALNI AKCIONI PLAN (LAP) ZA UNAPREĐENJE OBRAZOVANJA ROMA U BAČU

PROCES IZRADE LAP-A

LOKALNI AKCIONI PLAN za unapređenje obrazovnog statusa Roma u opštini Bač je izrađen u okviru projekta „**Obrazovanjem protiv siromaštva – inicijativa zagovaranja za uključivanje Roma u obrazovni sistem**“ koji je realizovao Novosadski humanitarni centar (NSHC) u partnerstvu sa Udruženjem romskih studenata (URS) uz podršku Instituta za održive zajednice (ISC) sredstvima Agencije Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj (USAID).

U prvom delu realizacije projekta, formirana je radna grupa u Baču koja se sastoji od predstavnika romske zajednice, lokalne samouprave, predškolske ustanove, osnovne škole i Centra za socijalni rad. Radna grupa učestvovala je u izradi akcionog plana u periodu od avgusta do novembra 2008. godine uz facilitaciju predstavnika NSHC-a i URS-a. Konačna verzija akcionog plana izrađena je nakon javne rasprave koja je održana 27.11.2008. godine.

SITUACIJA U OPŠTINI BAČ

Opština Bač se nalazi u jugozapadnom delu Bačke. Prostire se na površini od 367 km² i obuhvata šest naselja: Bač, Bačko Novo Selo, Plavna, Vajska, Bođani i Selenča. Bačka opština je pogranična, njenu zapadnu granicu čini najveća srednjeevropska reka Dunav, čiji talasi je zapljuskuju u dužini od 43 km.

Područje opštine Bač se nalazi između opština Bačka Palanka i Odžaci, dok se sa druge strane Dunava nalazi Vukovar u Republici Hrvatskoj. Kroz Bač protiče kanal koji se nalazi u sklopu hidrosistema

Dunav-Tisa-Dunav. Bač je udaljen 62 km od Novog Sada, 140 km od Beograda i 120 km od Subotice.

Opština Bač prema popisu stanovništva iz 2002. godine imala je 16.268 stanovnika. Većinsko stanovništvo su Srbi sa oko 47 % učešća. 318 osoba izjasnilo se da su pripadnici romske nacionalne manjine. Još 570 osoba izjasnilo se kao pripadnici rumunske nacionalne manjine. Oni su nastanjeni u Vajskoj i to pretežno u ulici Pere Segedinca i u ulici Venac; po veroispovesti su većinom rimokatolici, koriste jezik koji je mešavina književnog Rumunskog jezika i bejaškog govornog narečja. Romska zajednica u opštini Bač se najviše sastoji od Roma starosedelaca i njihovih potomaka koji žive u Baču u romskom naselju, zatim u Bođanima, u Plavni dok najveći broj Roma živi u Selenči, u dva romska naselja, u ulici Široka Bara i u Šafarikovoj ulici. Pretežno su pravoslavne veroispovesti. Romska deca u Selenči pohađaju osnovnu školu „Jan Kollar“ u kojoj se nastava izvodi na slovačkom jeziku. Romska deca imaju velik broj neopravdanih izostanaka. Pri prelasku iz IV u V razred dolazi do najvećeg osipanja romske dece. Od 2004. godine uveden je fakultativni predmet Romski jezik sa elementima nacionalne kulture Roma, koji pohađa 37 učenika.

U predškolskoj ustanovi „Kolibri“ u Selenči nastavni program se takođe odvija na slovačkom jeziku, što predstavlja problem romskoj deci koja ne poznaju u dovoljnoj meri jezik da bi ravnopravno mogla da učestvuju u nastavi. Od petoro dece predškolskog uzrasta nijedno dete ne pohađa celodnevni boravak, jedno dete redovno pohađa obavezno predškolsko odeljenje dok ostala deca dolaze povremeno, odnosno ne idu redovno.

ANNEX: LOCAL ACTION PLAN (LAP) FOR IMPROVEMENT OF ROMA EDUCATION IN BAC

THE PROCESS OF LAP MAKING

LOCAL ACTION PLAN for improvement of Roma education status in Bac municipality was made within the project “**Education against Poverty – Advocacy Initiative for Roma Inclusion in Education System**”. The project was implemented by Novi Sad Humanitarian Centre (NSHC) in partnership with Roma Student Association (URS) with the support from the Institute for Sustainable Communities (ISC) with means from USAID.

During the first part of the project a working group was formed in Bac, consisting of representatives of Roma community, local self-governance, pre-school institution, elementary school and Centre for Social Welfare. The process of LAP making lasted from August to November 2008 and it was facilitated by NSHC and URS staff. Its final version was made after public discussion which took place on 27 November 2008.

BAC MUNICIPALITY

Bac is located in the south western part of Backa. The municipality covers the area of 367km² with six settlements on its territory: Bac, Backo Novo Selo, Plavna, Vajska, Bodjani, and Selenca. The western border, 43km long, is the Danube river which is also the state border with the Republic of Croatia.

Bac is located between municipalities of Backa Palanka, Odzaci (in Serbia), and Vukovar (in Croatia, on the other side of Danube). Bac is 62km away from Novi Sad, 140km away from Belgrade and 120km away from Subotica.

According to census in 2002, Bac had 16,268 inhabitants. Majority population are Serbs (around 47%). 318 persons listed as members of Roma national minority. Another 570 persons listed as members of Romanian national minority. They live in Vajska, mainly in Pere Segedinca Street and in Venac Street. According to their religion most of them are

Roman Catholics and they speak language which is a mixture of Romanian and bejash vernacular. Roma community in Bac consists of native Roma and their descendants who live in Roma settlement in Bac, Bodjani, and Plavna. The largest number of Roma lives in two settlements in Selenca, Siroka Bara Street and Safarikova Street. Most of them are Orthodox Christians. In Selenca Roma children attend Elementary School “Jan Kollar” where classes are held in Slovakian language. Roma children miss a lot of classes. During transition from fourth to fifth grade drop-outs among Roma children are very common. Since 2004 optional classes of *Roma language with elements of national culture* were introduced and they have been attended by 37 pupils.

In Pre-School Institution “Kolibri” in Selenca the curriculum is also performed in Slovakian language which presents a problem for Roma children who do not know the language enough to equally participate in education. None of five Roma pre-school children attends a whole-day programme; one child attends regularly classes within a mandatory pre-school programme, while the others attend classes occasionally.

It is estimated that the number of Roma and Romanians in Bac municipality is somewhat higher than it was

Pretpostavka je da je broj Roma i Rumuna u opštini Bač nešto veći u odnosu na popis iz 2002. godine iz razloga što nemaju sređenu dokumentaciju (nemaju ličnu kartu, pasoš, zdravstvenu knjižicu i dr.), tako da je procena da Roma i Rumuna u opštini Bač ima oko 1000.

Ne postoje zvanični podaci o obrazovnom statusu odraslih Roma na teritoriji opštine Bač. Nezvanične procene su da je 90 % romske dece uključeno u sistem predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja i da oko 60 % završava osnovnu školu. Od tog procenta srednju školu upisuje manje od 1 %, a istu završava i stiče obrazovanje III i IV stepena neznatan broj. Izvori podataka za iznesene procene su predškolske ustanove „Kolibri“ iz Vajske i Selenče kao i osnovne škole sa područja opštine Bač. Romska deca se od prvog do osmog razreda osnovne škole školuju u redovnim odeljenjima, dok nekolicina pohađa specijalna odeljenja.

Učenicima romske nacionalnosti koji pohađaju osnovnu školu u celoj opštini Bač obezbeđena je besplatna užina i knjige. Lokalna samouprava finansijski podržava obrazovanje srednjoškolaca u vidu stipendija, vikend autobuskih karata, kao i pokrivanja troškova za boravak u domu za srednjoškolce.

Poslednjih godina uložena su značajna sredstva za razvoj infrastrukture u romskim naseljima (uvedene su po dve česme u oba naselja u Selenči, asfaltiran put u oba naselja, uvedena telefonska mreža), no i dalje se ne može reći da Romi imaju sve uslove za normalan razvoj dece pre svega što žive u starim, trošnim kućama od čerpića, često u skućenom prostoru, bez dečijih soba i bez kupatila.

Romi u Baču i okolini egzistenciju obezbeđuju obavljanjem privremenih, povremenih i sezonskih poslova, sakupljanjem sekundarnih sirovina (staro gvožđe, bakar, aluminijum).

Iz podataka koje se vode u Nacionalnoj službi za zapošljavanje, lokalna kancelarija Bač nema podataka o broju nezaposlenih Roma jer se evidencija ne vodi po principu nacionalne pripadnosti.

Romi i Rumuni sa područja opštine Bač su organizovani kroz udruženje „Mladost“ koje se nalazi u Vajskoj. Oni učestvuju na kulturno-umetničkim manifestacijama koje se održavaju periodično tokom godine uz finansijsku podršku iz opštinskog budžeta.

U opštini Bač postoji tradicija dobrih odnosa između Roma i većinskog stanovništva kao i dobri odnosi sa

pripadnicima drugih nacionalnih manjina kao što su Slovaci, kojih u opštini Bač ima 3213, Hrvata kojih ima 1389 i Mađara kojih ima 992.

Mere akcionog plana definisane su za period 2009 – 2011. godina.

U IZRADI AKCIONOG PLANA UČESTVOVALI SU:

Facilitatori izrade Akcionog plana:

Milena Ćuk, Novosadski humanitarni centar

Dorđe Jovanović, Udruženje romskih studenata

Članovi radne grupe za izradu Akcionog plana iz opštine Bač:

Dragan Jovanović, koordinator za romska pitanja, Opštinska uprava Bač

Vesna Petrović, predsednik, Udruženje Roma i Rumuna „Mladost“- Vajska

Janoš Petrović, Udruženje Roma i Rumuna „Mladost“- Vajska

Blaženka Davidović, vaspitač, PU „Kolibri“ - Vajska

Željko Pakledinac, sekretar OŠ „Aleksa Šantić“ - Vajska

Nataša Budić, prosvetni inspektor, Opštinska uprava Bač

Ana Supek, psiholog, Centar za socijalni rad

Ana Čapelja, socijalni radnik, Centar za socijalni rad

listed in 2002 Census – around 1,000 - because they do not have identity and other documents (ID card, passport, health insurance card, etc.).

There are no official data on education status of adult Roma in Bac. Unofficial estimates say that 90% of Roma children are included in pre-school and elementary school education, and that around 60% completes elementary education. Out of that percentage, less than 1% enrolls in secondary schools, and only a few completes secondary level education. The sources of these data are pre-school institutions “Kolibri” in Vajska and Selenca and elementary schools in Bac. From first to eight grade of elementary school Roma children attend education in regular classes, while a few attends classes for children with special needs.

All Roma pupils in elementary schools in Bac municipality are provided with free school lunch and course books. Local self-governance financially supports secondary school students with scholarships, bus tickets, and means for covering their accommodation in school dormitory.

During the last years significant means have been invested in Roma settlements infrastructure: two drinking fountains were built, roads were made in both settlements in Selenca, and phone network was made. However, it can not be said that Roma population has all the necessary conditions for upbringing of their children. They still live in old and squalid houses with no rooms for children and with no bathrooms.

Roma living in Bac and its surroundings make a living through temporary jobs such as working in fields, collecting old paper, copper, and other material, etc.

Branch office of the National Employment Agency in Bac does not have information on the number of unemployed Roma, because they do not ask for national background when registering their clients.

Both Roma and Romanians are gathered within “Mladost” association located in Vajska. They participate in cultural and art manifestations held periodically throughout a year with financial support from the municipal budget. There is a good tradition of friendly relations between Roma, other national minorities such as Slovaks (3,213), Croats (1,389) and Hungarians (992), and the majority population in Bac.

The LAP was defined for the period 2009 – 2011.

PERSONS WHO PARTICIPATED IN THE PROCESS OF MAKING THE LAP IN BAC:

Facilitators:

Milena Ćuk, NSHC

Dorđe Jovanović, URS

Members of the LAP Working Group:

Dragan Jovanović, coordinator for Roma issues, Municipal Administration Bac

Vesna Petrović, president, Association of Roma and Romanians „Mladost“ Vajska

Janoš Petrović, Association of Roma and Romanians „Mladost“ Vajska

Blaženka Davidović, teacher, Pre-School Institution „Kolibri“ Vajska

Željko Pakledinac, secretary, Elementary School „Aleksa Šantić“ Vajska

Nataša Budić, education inspector, Municipal Administration Bac

Ana Supek, psychologist, Centre for Social Welfare

Ana Čapelja, social worker, Centre for Social Welfare

Акциони план за унапређење образовног статуса Рома у општини Бач, 2009 - 2011

ПРЕДЛОГ НАЦРТА | ЦИЉЕВИ, НОРМАТИВНИ ОКВИР И МЕРЕ АКЦИОНОГ ПЛАНА

Унапређење предшколског образовања Рома

Специфични циљ	Нормативни оквир	Мере/Активности	Носиоци мера/ активности	Постојећи ресурси	Потребни ресурси	Временски оквир
Виши степен припреме деце за школовање кроз предшколски програм	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС, Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Континуирано информисање и мотивисање родитеља о значају предшколског васпитања - директном комуникацијом са ромским породицама	пу, просветни инспектор, цср, удружење Рома, ромски координатор, ромски асистент	Особље пу, цср, нво, ромски координатор	Ромски асистент, надокнада за људе који ће се ангажовати (хonorар, путни тошкови, телефон)	2009 - 2011
	Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Формирање тима на нивоу општине који ће бити задужен за освешћивање родитеља о значају образовања. Из пу одредити особу која ће бити део тима.	пу, ош, сш, цср, удружење Рома, ромски асистент, ромски координатор	Запослени/ активисти из поменутих институција/ организација	Ромски асистент; план рада; надокнада за чланове тима (2.320,00 дин. бруто дневница x 5 чланова x 3 месечно =34.800,00 месечно. Путни трошкови: 3.000,00 дин. месечно. Укупно годишње: 453.600,00 дин.	2009
	Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Увести награду за децу која редовно похађају пу (књига, играчка или сл.)	пу, лс	Особље пу и лс	50.000,00 дин. годишње (1000,00 дин.x50 деце)	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС, Предлог закона о предшколском образовању; Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Покривање трошкова полудневног боравка ромске деце у пу (уписнина + ужина)	лс	Припремно одељење за ромску децу при ОШ у Вајској ради учења језика - МП	100.000,00 дин. месечно (2000,00 x 50 деце)	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС, Предлог закона о предшколском образовању; Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Покривање трошкова целодневног боравка ромске деце у пу (уписнина, материјал за рад, осигурање, ужина)	лс	Покривање трошкова боравка трећег и четвртог детета од стране ИВ АПВ	Буџетска средства за покривање трошкова предшколског образовања и васпитања: 120.000,00 динара месечно (3.000,00 x 40 деце)	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005-2010, ССС, Предлог закона о предшколском образовању; Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Повећати обухват ромске деце предшколским образовањем на узрасту 4-5.5 година у целодневном боравку	пу, ромски асистент, лс	Предшколска установа	Буџетска средства за покривање трошкова предшколског образовања и васпитања; ромски асистент	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005-2010, ССС, Предлог закона о предшколском образовању; Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Обезбеђивање подршке деци која слабије знају језик средине и која се тешко уклапају кроз припремну групу при ОШ за предшколски узраст	ромски асистент, пу, мп	Иницијативе мп; просторије пу; особље пу; постојеће припремно одељење у Вајској за децу ромске националности	ромски асистент, надокнада за људе који ће се ангажовати, додатни простор	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005-2010, ССС, Предлог закона о предшколском образовању; Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Увести целодневни боравак у Вајску	пу, лс	просторије пу	Средства (плате) за васпитаче који ће се ангажовати: 2 васпитачице x 57.000,00 (бруто); 2 радника техничког особља 24.750,00 x 2 (бруто); дидактичка опрема (милион динара). Укупно: 1.962.000,00 дин. годишње за плате + милион динара за опремање	до септембра 2009.

Action Plan for Improvement of Roma Education in Bac Municipality, 2009 - 2011

GOALS, LEGAL FRAMEWORK AND MEASURES

Improvement of Roma Pre-School Education

Specific Goal	Legal Framework	Measures / Activities	Persons Responsible for Implementation of Measures / Activities	Existing Resources	Needed Resources	Timeframe
To achieve higher level of preparation of Roma children for enrolment in schools through pre-school programme	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, UAP	Continuos informing and motivating parents on the importance of pre-school education - through direct communication with Roma families	PSI, education inspector, CSW, Roma associations, Roma coordinator, Roma assistant	PSI staff, CSW, NGO, Roma coordinator	Roma assistant, costs for engaged staff (fees, travel costs, phone costs)	2009 - 2011
	UAP	Forming a team on the municipal level in charge of increasing the level of awareness among parents on the significance of education. Determine a person from PSI who would be in the team.	PSI, ES, SS, CSW, Roma association, Roma assistant, Roma coordinator	Staff / activists from mentioned organizations / institutions	Roma assistant; plan of work; team members' costs (2,320 din. gross per diem x 5 members x 3 months =34,800 din. a month. Travel costs: 3,000 din. a month. Total for a year: 453,600 din.	2009
	UAP	Introduce an award for children who attend education in PSI regularly (a book, a toy, or similar)	PSI, LSG	Staff from PSI and LSG	50,000 din. a year (1,000 din.x 50 children)	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Draft Law on Pre-School education; UAP	Cover the costs of semi-day stay of Roma children in PSI (enrolment fee plus school lunch)	LSG	Preparation class for Roma children in Vajska for the purpose of learning the language - ME	100,000 din a month (2,000 din x 50 children)	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Draft Law on Pre-School education; UAP	Cover the costs of whole-day stay of Roma children in PSI (enrolment fee, material for work, insurance, school lunch)	LSG	Covering the costs for third and fourth child in a family by EC APV	Means from the budget for pre-school education: 120,000 din a month (3,000 x 40 children)	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Draft Law on Pre-School education; UAP	Increase the number of Roma children age 4-4,5 attending whole-day pre-school education	PSI, Roma assistant, LSG	PSI	Means from the budget for pre-school education, Roma assistant	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Draft Law on Pre-School education; UAP	Provide support to children who do not know the language of the community well and who have problems with adjustment, through a preparatory group in elementary school - pre-school programme	Roma assistant, PSI, ME	ME initiatives, PSI premises, PSI staff, existing preparatory class in Vajska for Roma children	Roma assistant, fees for additional staff, additional space	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Draft Law on Pre-School education; UAP	Introduce a whole-day pre-school education in Vajska	PSI, LSG	PSI premises	Means (salaries) for engaged staff: 2 teachers x 57,000 (gross); 2 technicians 24,750 x 2 (gross); didactic equipment (one million). Total: 1,962,000 din a year for salaries + 1,000,000 din for equipment	by September 2009

Унапређење предшколског образовања Рома

Побољшан приступ у раду са ромском децом	Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Увођење ромских асистената	лс, мп	Образовни програми Владе РС	Поновно покретање програма за обуку и ангажовање ромских асистената од стране МП; систематизација радног места при образовној институцији	2009 - 2011	↑
	Стратегија МПС 2005-2010, ССС, Предлог закона о предшколском образовању	Смањити бр. деце у групама у којима има ромске деце (до 15 у групи)	пу, лс, мп	Постојећи васпитачи	Дефинисана процедура. Обезбедити средства за ангажовање још једног васпитача, 57.000,00 (брutto) месечно. Укупно: 684.000,00 дин. годишње	До септембра 2009.	↑
	Стратегија МПС 2005-2010, Предлог закона о предшколском образовању, ЈАП	Пружити могућност родитељима ромске деце да заједно с децом долазе у ПУ у почетном периоду (2 недеље) - како би се деци олакшао период адаптације, а и како би родитељи стекли поверење у установу	пу	пу, васпитачи и постојећи програм рада	Дефинисана процедура	2009 - 2011	
	Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Стипендирање Рома студената за васпитаче	лс	Општина свим студентима обезбеђује стипендије, а Ромима и социјално угроженим студентима покрива трошкове превоза и интерната	/	2009 - 2011	
	Стратегија МПС 2005 - 2010, Закон о основама система образовања и васпитања, Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Информисање и додатна обука васпитача за: - реализацију образовно-васпитних програма усклађених са потребама ромске деце, примену интерактивних метода у раду и индивидуализованог приступа - сарадњу с породицом	пу, лс	Простор за едукације; сви васпитачи су прошли кроз обуку "Инклузија вртића"; повремене пројекти које реализују МП или ПЗВ	Едукатори, материјални трошкови обуке. За један семинар годишње: 150.000,00 дин. (5.000,00 x 30 васпитача)	2009 - 2011	
	Стратегија МПС 2005 - 2010	У оквиру развојног и годишњег плана дефинисати активности које се односе на унапређење образовања Рома	Школски одбор, пу, лс	Чланови школског одбора	/	До септембра 2009.	
	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС, Предлог закона о предшколском образовању	Опремање установа дидактичким средствима, играчкама, литературом итд., уз уношење производа са елементима ромске културе	пу, лс	Постојећа пранса опремања образовних установа	Буџетска средства за покривање трошкова опремања	До 2011.	

Improvement of Roma Pre-School Education

To improve approach in work with Roma children	UAP	Introducing Roma assistants	LSG, ME	Education programmes of the government	To start again with trainings for Roma assistants and their engagement by ME, sistematization of the working position in education institution	2009 - 2011	↑
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Draft Law on Pre-School education	Decrease number of children in groups with Roma children to a maximum of 15 per group	PSI, LSG, ME	Existing teachers	Defined procedure. Provide financial means for another teacher, 57,000 din gross per month. Total: 684,000 din a year	By September 2009	↑
	ME Strategy 2005 - 2010, Draft Law on Pre-School education; UAP	Provide opportunity to Roma parents to come together with their children in PSI during the first two weeks in order to made adaptation period more easy for children, and for parents to gain trust in PSI	PSI	PSI, teachers and the existing curriculum	Procedure defined	2009 - 2011	
	UAP	Providing scholarships to Roma who are studying to become teachers	LSG	The municipality provides all students with scholarships, and covers the costs of transport and dormitory to Roma and other socially vulnerable students	None	2009 - 2011	
	ME Strategy 2005 - 2010, The Law on Education, UAP	Information sharing and additional training for teachers for implementation of educational programmes adjusted to the needs of Roma children; for interactive methods in work, for cooperation with a family, and for individualized approach	PSI, LSG	Premises for trainings; all teachers have gone through a training on inclusion within a pre-school institution; projects implemented by ME or VDP	Educators, material expenses for the trainings, for one seminar a year it is needed 150,000 din (5,000 din x 30 teachers)	2009 - 2011	
	ME Strategy 2005 - 2010	Define activities related to Roma education within the development and yearly plan	School board, PSI, LSG	Members of the school board	None	By September 2009	
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Draft Law on Pre-School education	Equipping institutions with didactic means, toys, literature, etc. and introducing products with elements of Roma culture	PSI, LSG	Existing practice of equipping school premises	Means from the budget for equipment	By 2011	

Унапређење основношколског образовања Рома

Специфични циљ	Нормативни оквир	Мере/Активности	Носиоци мера/ активности	Постојећи ресурси	Потребни ресурси	Временски оквир
Развијање посебне уписне политике за ромску децу	Стратегија МПС 2005 - 2015, ССС, Закон о основама система образовања и васпитања; ЈАП	Развијање и реализација посебног програма припреме ромске деце за упис у основне школе	пу, ош	Васпитачи - радионичари, Дидактички материјал	Дидактички материјал, Материјални трошкови радионица	2009 - 2011
Повећати обухват ромске деце која су укључена у систем основношколског образовања и повећати њихову редовност у похађању наставе	ССС, ЈАП	Константно развијање мотивације ромских родитеља за укључивање деце у образовни систем	ош, цср, мз, ромски асистент, удружење Рома, ромски координатор	Социјални радници, Наставно особље, ромска нво	Ромски асистент, Информативни материјал, Истраживање ставова ромских родитеља о образовању	2009 - 2011
	Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Формирање тима на нивоу општине који ће бити задужен за осведшћивање родитеља о значају образовања. Из ош одредити особу која ће бити део тима.	пу, ош, сш, цср, удружење Рома, ромски асистент, ромски координатор	Запослени/ активисти из поменутих институција/ организација	Ромски асистент; план рада; надокнада за чланове тима (2.320,00 дин. бруто дневница x 5 чланова x 3 месечно = 34.800,00 месечно. Путни трошкови: 3.000,00 дин. месечно. Укупно годишње: 453.600, 00 дин.	2009
	Стратегија МПС 2005-2010; ССС; Закон о финансирању ЛС; ЈАП	За сиромашну ромску децу обезбедити: - уџбенике и школски прибор; - опрему за физичко, ликовно, музичко и сл.; - ужину; - покривање трошкова продуженог боравака; - материјалну помоћ (одећу, обућу, средства за личну хигијену, покрити трошкове одласка на екскурзије са осталом децом из одељења...)	лс, ромска удружења, цср, Црвени крст	Пракса пружања подршке ромским ученицима развијена од стране лс, ромских удружења, цср и Црвеног крста.	Средства из донација, мп и лс	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005 - 2015, ССС, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о основној школи, ССС	Укључивање већег броја ромске деце у постојећи продужени боравак	мп, лс, ош, шу, ромски асистент	Постојећи простор при ош где се реализује боравак	Наставно особље обезбеђено преко мп, Средства из буџета општине	2009 - 2011
	ССС, Закон о основној школи, Предлог закона о финансирању локалне самоуправе, ЈАП	Увођење ромских асистената	лс, мп, ош	Образовни програми Владе РС	Поновно покретање програма за обуку и ангажовање ромских асистената од стране МП; систематизација радног места при образовној институцији	2009 - 2011
	Стратегија развоја образовања одраслих	Школовања одраслих Рома и деце која нису завршила школу у ШОО	лс, мп, ош	Постојећи кадар	План и програм за школовање одраслих; средства за реализацију програма	2009 - 2011

Improvement of Roma Elementary Education

Specific Goal	Legal Framework	Measures / Activities	Persons Responsible for Implementation of Measures / Activities	Existing Resources	Needed Resources	Timeframe
Develop a specific enrolment policy for Roma children	ME Strategy 2005 - 2015, PRSP, Law on education; UAP	To develop special programmes for preparation of Roma children for enrolment in schools	PSI, ES	Teachers - workshop leaders, didactic material	Didactic material, workshop costs	2009 - 2011
To increase the number of Roma children in elementary schools and to increase regularity of their attendance	PRSO, UAP	Continuous motivation of Roma parents to involve their children in education system	ES, CSW, community, Roma assistant, Roma association, Roma coordinator	Social worker, school staff, Roma NGO	Roma assistant, informative material, research of attitudes of Roma parents towards education	2009 - 2011
	UAP	Creating a team on municipal level who would be in charge of informing parents on the significance of education. Determine a person from ES who would be part of the team.	PSI, ES, SS, CSW, Roma association, Roma assistant, Roma coordinator	Staff / activists from the mentioned organizations / institutions	Roma assistant; plan of work; fees for team members 2,320 din per diem x 5 members x 3 months = 34,800 per month. Travel costs: 3,000 din a month. Total per year: 453,600 din.	2009
	ME Strategy 2005 - 2015, PRSP, Law on financing local self-governances; UAP	For poor Roma children provide textbooks and school stationary, clothes and shoes for gym classes, school lunch, covering the costs of whole-day stay, material assistance in clothes, shoes, hygienic items, cover the costs of excursions, etc.	LSG, Roma associations, CSW, Red Cross	Already developed praxis of helping Roma students by LSG, Roma associations, CSW and Red Cross	Donations, means from ME and LSG	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2015, PRSP, Law on education, Law on elementary school	Including more Roma children in an existing whole-day stay in elementary school	ME, LSG, ES, SA, Roma assistant	Existing premises for a whole-day stay within ES	Staff provided through ME, financial support through municipal budget	2009 - 2011
	PRSP, Law on elementary school, Draft Law on financing local self-governances, UAP	Introducing Roma assistants	LSG, ME, ES	Educational programmes of the Government of Serbia	To start again with the trainings for Roma assistants provided by ME; sistematization of the Roma assistant working position within an educational institution	2009 - 2011
	Adult education development strategy	Education of adult Roma and children who did not go through school, within an educational institution	LSG, ME, ES	Existing staff	Adult elementary education curriculum; financial means for the programme	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2015, PRSP, Law on education, Law on elementary school, PRSP	Improving the programme of additional classes for pupils who are about to enrol in the fifth grade	ME, ES, SA	Teachers and professors	Empowerment programme; material costs	2009 - 2011
	UAP	To motivate children to stay in school by sharing experience with successful members of Roma community, through tribunes and workshops	Roma assistant, ES, Roma association	ES, Roma association	Curriculum; Roma assistant	2009 - 2011

Унапређење основношколског образовања Рома

Повећати обухват ромске деце која су укључена у систем основношколског образовања и повећати њихову редовност у похађању наставе	Стратегија МПС 2005 - 2015, ССС, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о основној школи, ССС	Унапређење програма допунске наставе за децу која прелазе са разредне на предметну наставу	мп, ош, шу	Учитељи и предметни наставници	Програм оснаживања, Материјални трошкови:	2009 - 2011
	ЈАП	Мотивисати децу да истрају у школовању примерима школованих Рома - организовати трибине и радионице	Ромски асистент, ош, удружење Рома	ош, удружење Рома	План рада; ромски асистент	2009 - 2011
	Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома	Увођење награде за децу која редовно похађају наставу у виду бесплатног одласка у биоскоп, позориште, екскурзију и сл.	лс, ош		Утврђивање критеријума за доделу награде и процедуре. Средства за обезбеђивање награде	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС	Информисање родитеља о значају школовања и указивање на последице нешколовања деце	ош, лс, Ромски асистент, Школовани Роми, удружење Рома	ромски активисти, особље ош	Ромски асистент, Информативни материјал	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС	Повећано присуство родитеља на родитељским састанцима и ниво комуникације наставник - родитељ	ош, Ромски асистент, удружење Рома	Постојећа пракса одржавања родитељских састанака	Програм допунских садржаја на родитељским састанцима осим редовних тема	2009 - 2011
	ССС, Стратегија развоја социјалне заштите	Јаче повезивање редовности похађања наставе ромске деце и обезбеђивања материјалне помоћи од стране лс	лс, цср, ош, Ромски асистент, Донатори материјалне помоћи	Особље општине, школа и цср	Дефинисана процедура	2009 - 2011
	ЈАП	У оквиру развојног и годишњег плана школе дефинисати активности које се односе на унапређење образовања Рома	ош, школски тим	Особље ош; школски тим	/	До септембра 2009.
	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о основној школи	Више пута годишње организовање заједничких интерактивних родитељских састанка за целу генерацију ученика на којим би се причало о најважнијим проблемима који се тичу те генерације	ош	Особље ош	/	2009 - 2011
	Закон о основама система образовања и васпитања	Убрзање процедуре провере разлога изостанка деце из школе	ош, Ромски асистент	Особље школа	Ромски асистент, Дефинисана процедура	2009 - 2011
	Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о основној школи	Примена закона за санкционисање родитеља чија деца нису укључена у редован систем образовања	лс, ош, Суд, цср	Особље општине	/	2009 - 2011

Improvement of Roma Elementary Education

To increase the number of Roma children in elementary schools and to increase regularity of their attendance	UAP	Introducing an award for children who attend school regularly in form of cinema tickets, theatre tickets, excursion, etc.	LSG, ES		Define criteria for granting the award; means for implementation of this measure	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP	Motivation of Roma parents to involve their children in education system and informing them on consequences of poor education	ES, LSG, Roma assistant, educated Roma, Roma association	Roma activists, ES staff	Roma assistant; informative material	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP	Increased presence of Roma parents at the teacher-parents meetings, and improving communication between these two sides	ES, Roma assistant, Roma associatio	Existing practice of teacher-parents meetings	Additional content of the teacher-parents meetings	2009 - 2011
	PRSP, Social welfare development strategy	To link more efficiently material assistance for Roma families with regular attendance of school classes	LSG, CSW, ES, Roma assistant, donors	Staff from LSG, schools and CSW	Defined procedure	2009 - 2011
	UAP	Within a school's development and yearly plan define activities related to improvement of Roma education	ES, school's team	ES staff, school's team	None	By September 2009
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Law on education, Law on elementary school	Organize joint interactive parents meetings for the entire generation several times a year; most important issues concerning that generation would be discussed	ES	ES Staff	None	2009 - 2011
	Law on education	To speed up the procedure of checking the reasons for which pupils do not attend classes	ES, Roma assistant	ES staff	Roma assistant; defined procedure	2009 - 2011
	Law on education, Law on elementary school	To apply the laws which sanction parents who did not enrol their children in schools	LSG; ES; CSW; the court	Municipality staff	None	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Law on education	Insist on education of Roma children within regular classes, except in cases of severe developmental difficulties	ES, SA	Professional staff that performs testing	Defined procedure	2009 - 2011
	Redirecting Roma children from special to regular classes	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Social welfare development strategy	Start an initiative before relevant ministries to provide equal material assistance to Roma children attending special schools and to Roma children from socially vulnerable families who attend regular schools	ES, CSW, LSG	Existing programme of LSG and public institutions	Identified communication channel with the Ministry

Унапређење основношколског образовања Рома

Преусмеравање ромске деце на школовање из специјалних у редовна одељења	Стратегија МПС 2005 - 2015, Закон о основама система образовања и васпитања, ССС	Инсистирати на школовању ромске деце у редовним одељењима, осим у случајевима изразитих развојних сметњи	ош, шу	Стручно особље за тестирање	Дефинисана процедура	2009 - 2011	↑	
	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС, Стратегија развоја социјалне заштите	Покретање иницијативе према надлежним министарствима за изједначавање материјалне стимулативне мере за ромску децу која иду у специјална одељења и социјално угрожену ромску децу која иду у редовна одељења.	ош, цср, лс	Постојећи програм рада јавних институција и ЛС	Идентификован канал комуникације са Министарством	До септембра 2009.		
Побољшан приступ у раду са ромском децом	ССС, Закон о основној школи, Закон о финансирању локалне самоуправе	Увођење ромских асистената	лс, мп	Образовни програми Владе РС	Поновно покретање програма за обуку и ангажовање ромских асистената од стране МП; систематизација радног места при образовној институцији	2009 - 2011		
	Стратегија МПС 2005 - 2010, Закон о основама система образовања и васпитања, ЈАП	Информисање и додатна обука школског кадра за: - реализацију образовних програма усклађених са образовним потребама ромске деце, - примену интерактивних метода наставе и индивидуализованог приступа у настави - обуку за сарадњу са породицом и ромском заједницом	ош, лс	Простор за одржавање семинара	70 учитеља/ наставника/стручног кадра x 5.000,00 дин = 350.000,00 дин. годишње	2009 - 2011		
	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о основној школи, Закон о финансирању локалне самоуправе	Опремање установа дидактичким средствима, литературом и уџбеницима, с посебним акцентом на уношење производа са елементима ромске културе у школама које похађају ромска деца	ош, лс	Постојећа пракса опремања образовних установа	Буџетска средства за покривање трошкова опремања		2009 - 2011	
	Стратегија МПС 2005 - 2010, ССС, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о основној школи	Реализација школских активности и пројеката у којима активно учествују и ромска деца и мотивисати децу да учествују	ош	Наставно особље	Материјални трошкови догађаја, Истраживања социјалне дистанце и ставова ромске деце према школи		2009 - 2011	
	Стратегија МПС 2005 - 2010, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о основној школи	Смањити број деце у одељењима у којима има ромске деце - до 17 у једном одељењу	ош, лс, мп	Постојећи надар	Дефинисана процедура	До 2010.		

Improvement of Roma Elementary Education

Improved approach in working with Roma children	PRSP, Law on elementary school, Law on financing of self-governance	Introducing Roma assistants	LSG, ME	Educational programmes of the Serbian government	To start again with the trainings for Roma assistants provided by ME; sistematization of the Roma assistant working position within an educational institution	2009 - 2011	↑
	ME Strategy 2005 - 2010, Law on education, UAP	Information sharing and additional training for teachers for implementation of educational programmes adjusted to the needs of Roma children; for interactive methods in work, for cooperation with a family; for individualized approach and cooperation with Roma family and Roma community	ES, LSG	Premises for seminars	70 teachers / professors / professional staff x 5,000 din = 350,000 din a year	2009 - 2011	
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Law on education, Law on elementary school, Law on financing local self-governance	Equipping institutions with didactic means, literature, textbooks, etc. and introducing products with elements of Roma culture	LSG, ME	Existing praxis for equipping education institutions	Means for equipment from the budget	2009 - 2011	
	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP, Law on education, Law on elementary school	Implementation of school activities and project with participation of Roma children; motivate children to participate	ES	School staff	Material costs of events; research the social distance between children and attitudes of Roma children towards school	2009 - 2011	
	ME Strategy 2005 - 2010, Law on education, Law on elementary school	Decrease the number of children in classes where there are Roma children to a maximum of 17 per classroom	ES, ME, LSG	Existing staff	Defined procedure	By 2010	

Унапређење средњошколског образовања Рома

Специфични циљ	Нормативни оквир	Мере/Активности	Носиоци мера / активности	Постојећи ресурси	Потребни ресурси	Временски оквир
Развијање посебне уписне политике за ромску децу	Реформа средње стручног образовања, Стратегија МПС 2005 - 2010, Закон о основама система образовања и васпитања	Унапредити активности професионалне оријентације у оквиру ОШ како би деца сазнала које су им све алтернативе и како би била више мотивисана	ош, сш	Стручна служба ош и сш	Унапређен план и програм рада	2009 - 2011
	Реформа средње стручног образовања	Развијање и реализација посебног програма припреме ромске деце за упис у средње школе - унапредити постојећи програм	ош, сш	Особље основне и средње школе, Предвиђен програм припреме за упис у сш	Програм рада	До 2010.
Побољшан школски успех и смањен ниво одустајања ромске деце	ССС, Реформа средње стручног образовања, Акциони план ПМВ	Унапређење програма допунске наставе за помоћ у учењу ученицима са слабијим постигнућем и мотивисање ромских ученика да учествују у допунској настави	сш	Предвиђен програм допунске наставе, Школско особље, Стручна литература, Простор сш	Дидактички материјал	2009 - 2011
	ССС, Закон о финансирању локалне самоуправе	Обезбеђивање стипендија за ромске средњошколске ученике	лс, сш	ЛС обезбеђује стипендије, интернатски смештај и викенд карте. Постојећи програми стипендирања ромских средњошколаца (ИВ АПВ и тим потпредседника Владе за имплементацију стратегије за смањење сиромаштва)	/ тренутно	2009 - 2011
	ССС, Реформа средње стручног образовања, Закон о средњој школи, Акциони план ПМВ, Национална и покрајинска стратегија запошљавања	Организовање занатских курсева за децу и младе који нису похађала и завршила сш	сш, лс, удружење Рома, нсз	Ресурси сш	Средства из донација, Развој програма додатног рада са ученицима у дому	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005 - 2010, СССР	Информисање родитеља о значају школовања генерално и о значају даљег школовања.	Тим на нивоу општине састављен од ромских представника, представника ош, пу и сш	Запослени у образовним институцијама, ромски активисти	Средства за ангажовање чланова тима	2009 - 2011

Improvement of Roma Secondary Education

Specific Goal	Legal Framework	Measures / Activities	Persons Responsible for Implementation of Measures / Activities	Existing Resources	Needed Resources	Timeframe
Develop a specific enrolment policy for Roma children	Reform of the secondary level professional education, ME Strategy 2005 - 2010, Law on education	To improve professional orientation activities so that the children would know what are their alternatives and to be more motivated	ES, SS	Professional service of ES and SS	Improved curriculum	2009 - 2011
	Reform of the secondary level professional education	Development of a special programme and improvement of the existing one for preparation of Roma children for enrolment in secondary schools	ES, SS	ES and SS staff, existing programme for enrolment in SS	Curriculum	До 2010.
Improved level of school achievement of Roma children and decreased number of drop-outs	PRSP, Reform of the secondary level professional education, Action plan of YPV	Improve the programme of additional classes for children with who need it and motivating Roma children to attend additional classes	SS	Existing curriculum of additional education, school staff, literature, premises of SS	Didactic material	2009 - 2011
	PRSP, Law on financing local self-governance	Providing scholarships for Roma secondary school students	LSG, SS	LSG provides scholarships, accomodation in a school dormitory and weekend tickets; the existing scholarships for Roma secondary-school students are provided by EC APV and the Government Vice President's team for PRSP implementation	None at the moment	2009 - 2011
	PRSP, Reform of the secondary level professional education, Law on secondary school, Action plan YPV, National and Provincial Strategy of Employment	Organizing vocational courses for children and youth who did not attend or finish elementary school	SS; LSG, Roma association, NEA	SS resources	Donations; further development of programme for work with students accomodated in a school dormitory	2009 - 2011
	ME Strategy 2005 - 2010, SS	Informing parents of significance of education in general and of significance of further education	A municipal-level team consisting of Roma representatives, representatives of ES, PSI and SS	Education institution staff, Roma activists	Means for engagement of the team members	2009 - 2011
	PRSP, Reform of the secondary level professional education, Law on education	To involve Roma parents in presentations of SS held in ES	ES; SS	Existing presentation activities of SS	Define procedure	2009 - 2011
	UAP	Provide travel costs for students who are traveling	LSG	LSG provides tickets	Estimation: 25,000 din a month (5,000 din for a ticket x 5 students)	2009 - 2011
	PRSP, Reform of the secondary level professional education, Law on education, Action plan YPV	Motivating Roma secondary-school students to participate in school activities and projects	SS	School staff, existing school programmes	None	2009 - 2011

Унапређење средњошколског образовања Рома

Развијање посебне уписне политике за ромску децу Побољшан школски успех и смањен ниво одустајања ромске деце	ССС, Реформа средње стручног образовања, Закон о основама система образовања и васпитања	Укључити родитеље ромске деце у презентације средњих школа које се организују по основним школама	ош, сш	Постојеће активности презентације сш	Дефинисана процедура	2009 - 2011
	ЈАП	Обезбедити покривање путних трошкова за средњошколце који путују	лс	лс обезбеђује викенд карте	Процена: 25.000,00 динара месечно (5.000,00 мес. карта x 5 средњошколаца)	2009 - 2011
	ССС, Реформа средње стручног образовања, Закон о основама система образовања и васпитања, Акциони план ПМВ	Мотивисање средњошколаца ромске националности да учествују у школским активностима и пројектима	сш	Наставно особље, Постојеће школске активности	/	2009 - 2011

Оснаживање ромске заједнице

Специфични циљ	Нормативни оквир	Мере/Активности	Носиоци мера/ активности	Постојећи ресурси	Потребни ресурси	Временски оквир
Материјално оснаживање породице	ССС, Стратегија развоја социјалне заштите, ЈАП	Направити базу података Рома са потребним подацима о условима становања и социо-економском статусу	ИВ АПВ, ромски координатор, ромска удружења, цср	Постојећи подаци у оквиру јавних институција	Теренски сарадници, Софтвер базе података, Трошкови теренског истраживања, уноса и сређивања података	До краја 2009.
	ССС, Стратегија развоја социјалне заштите	Подршка у прибављању докумената	лс, цср, ромска удружења, ромски координатор	Народна канцеларија при ЛС. Организација Праксис из Београда даје подршку у уписивању у књиге рођених и исходавању докумената	Средства за ангажовање сарадника	2009 - 2011
	ССС, Стратегија развоја образовања одраслих, Национална и покрајинска стратегија запошљавања, Акциони план ПМВ	Развој програма за оснаживање Рома за запошљавање	лс, ромска удружења, нсз	Програм НСЗ. У оквиру Развојног плана општине предвиђене су мере за запошљавање Рома.	Програм рада, Едукатори, Средства из донација, Средства из општинског буџета	2009 - 2011
	ССС, Предлог закона о финансирању локалне самоуправе	Стипендирање ромских студената	лс, ромска удружења	ЛС већ даје стипендије. МП обезбеђује стипендије.	/	2009 - 2011

Empowering Roma Community

Specific Goal	Legal Framework	Measures / Activities	Persons Responsible for Implementation of Measures / Activities	Existing Resources	Needed Resources	Timeframe
Material Assistance to Families	PRSP, Social Welfare Development Strategy, UAP	To make a database containing information on Roma families, their living conditions and social and economic status	EC APV, Roma coordinator, Roma association, CSW	Existing information within public institutions	Field associates, database software, field research costs, data processing costs	By the end of 2009
	PRSP, Social Welfare Development Strategy	Support in obtaining personal documents	LSG, CSW, Roma associations, Roma coordinator	People's Office within LSG; NGO Praxis from Belgrade provides support in obtaining personal documents for Roma	Costs of associates' engagement	2009 - 2011
	PRSP, Adult education Development Strategy, National and Provincial Employment Strategy, Action Plan YPV	Development of programmes for employment and self-employment of Roma	LSG, Roma associations, NEA	NEA programme; measures for Roma employment within a municipal development plan	Curriculum, educators, donations, municipal budget	2009 - 2011
	PRSP, Draft Law on financing local self-governance	Providing scholarships to Roma university students	LSG, Roma associations	Scholarships are already provided by LSG and ME	None	2009 - 2011
	Increase motivation and readiness of Roma parents to support their children in education	PRSP, Social Welfare Development Strategy	Forming a local team for patronage - consisting of representatives of institutions and organizations related to Roma education - who are going to visit Roma parents and provide them with information, needed support and follow their children's achievement in education	LSG, Roma coordinator, Roma associations, CSW, PSI, ES, Roma assistant	Team members, experience in work with Roma population	Bylaw; Roma assistant
ME Strategy 2005 - 2010, PRSP		Education of parents in the area of health and family planning	LSG, local Health Centre, CSW	Social workers and health professionals from the Health Centre	Curriculum, financial means from donors or from the municipal budget	2009 - 2011
PRSP, Social Welfare Development Strategy		Информисање родитеља о могућностима и правилима остваривања социјалних права	цср	Социјални радници. Инфо шалтер на нивоу лс који је отворен за све грађане	План рада	2009 - 2011
Increase capacities of Roma community to participate in creation of local policies and implementation of Roma support programmes	ME Strategy 2005 - 2010, PRSP	Motivating parents of Roma children to be active in parents' meetings in order to be included in the Council of Parents and other decision making instances	LSG, Roma associations, CSW, PSI, ES, SS	Education institution staff, Roma activists	None	2009 - 2011
	PRSP, Social Welfare Development Strategy, Action Plan YPV	Empowering Roma activists through IT trainings, project management trainings, communication skills, etc.	LSG, Roma associations	Existing praxis of support for Roma associations	Trainig costs: 130,000 din per year	2009 - 2011
	PRSP, Social Welfare Development Strategy, Action plan YPV	Informing and training Roma for participation in local policy creation and programme implementation	LSG, Roma coordinator, Roma associations	Roma representative in the municipal council	Curriculum, educators, material costs	2009 - 2011

Оснаживање ромске заједнице

Јачање мотивације и спремности родитеља за пружање подршке деци у образовању	ССС, Стратегија развоја социјалне заштите	Формирање локалног тима за патронажу - тима састављеног од представника институција и организација које имају везе са питањем образовања Рома који ће редовно обилазити родитеље ромске деце, пружати им информације, потребну подршку и пратити редовност и успех деце у образовном систему	лс, ромски координатор, ромска удружења, цср, пу, ош, ромски асистент	Чланови тима, искуство и пракса у раду са ромском популацијом	Правилник о раду, ромски асистент	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005 - 2010, СССР	Просвећивање родитеља из области здравства и планирања породице	лс, локални дом здравља, цср	Социјални радници, Дома здравља и здравствени радници	План рада, Средства из донација или буџета општине	2009 - 2011
	ССС, Стратегија развоја социјалне заштите	Информисање родитеља о могућностима и правилима остваривања социјалних права	цср	Социјални радници. Инфо шалтер на нивоу лс који је отворен за све грађане	План рада	2009 - 2011
	Стратегија МПС 2005 - 2010, СССР	Мотивисање родитеље ромске деце да буду активни на родитељским састанцима како би могли бити укључени у савет родитеља и друга тела на којима се доносе одлуке	лс, ромска удружења, цср, пу, ош, сш	Особље образовних институција, ромски активисти	/	2009 - 2011
Јачање капацитета ромске заједнице за учешће у креирању локалне политике и реализацију програма за подршку Ромима	ССС, Стратегија развоја социјалне заштите, Акциони план ПМВ	Оснаживање ромских активиста обукама за коришћење рачунара, писања и вођења пројеката, вештина писане и усмене комуникације и сл.	лс, удружење Рома	Постојећа пракса подршке ромским удружењима од стране општине	Трошкови обука: 130.000,00 динара (годишње)	2009 - 2011
	ССС, Стратегија развоја социјалне заштите, Акциони план ПМВ	Реализација програма информисања и едукације Рома за учешће у креирању локалне политике и реализацији програма	лс, ромски координатор, ромска удружења	Ромски представник у општинском већу	План и програм рада, едукатори, материјални трошкови	2009 - 2011

Поштовање разлика и мултикултуралности

Специфични циљ	Нормативни оквир	Мере/Активности	Носиоци мера/ активности	Постојећи ресурси	Потребни ресурси	Временски оквир
Развијање образовног система заснованог на толеранцији и интеркултуралним вредностима	ССС, Стратегија МПС 2005 - 2010	Развијање осетљивости професионалне јавности и друштвене заједнице за образовне потребе Рома	пу, ош, сш, лс, Ромска удружења	Добар однос између Рома и већинског становништва у општини	Материјални трошкови одржавања догађаја: 300.000 динара годишње	2009 - 2011
	ССС, Стратегија МПС 2005 - 2010	Упознавање наставног особља са културом и традицијом Рома	пу, ош, сш, лс, Ромска удружења	Постојећи догађаји	Материјални трошкови одржавања догађаја: 200.000 динара годишње	2009 - 2011
	ССС, Стратегија МПС 2005 - 2010, Закон о финансирању локалне самоуправе	Увођење ромских асистената у образовне установе	мп, лс, ош	Програми Владе РС	Средства из републичког буџета/МП за ангажовање асистената	

Respecting Differences and Multicultural Environment

Specific Goal	Legal Framework	Measures / Activities	Persons Responsible for Implementation of Measures / Activities	Existing Resources	Needed Resources	Timeframe
To develop education system based on tolerance and intercultural values	PRSP, ME Strategy 2005 - 2010	Increase awareness among professionals and in local community on the educational needs of Roma	PSI, ES, SS, LSG, Roma associations	Good relations between Roma and the majority population	Material costs: 300,000 din per year	2009 - 2011
	PRSP, ME Strategy 2005 - 2010	Introducing school staff with the culture and tradition of Roma population	PSI, ES, SS, LSG, Roma associations	Existing events	Material costs: 200,000 din per year	2009 - 2011
	PRSP, ME Strategy 2005 - 2010, Law on financing local self-governance	Introducing Roma assistants in education institutions	ME; LSG; ES	Programmes of the Serbian government	Means from the Republic budget / ME for covering the costs of assistants' work	2009 - 2011
Support to development of Roma cultural identity	PRSP	Promoting the culture and tradition of Roma in public through media, manifestation, school activities...	LSG, Roma associations, the media	Existing activities of Roma assistants	Material costs of events and of research on social distance. 400,000 din per year	2009 - 2011
	UAP	Provide literature and textbooks in Roma language for education institutions attended by Roma	LSG, ES, PSI, Roma association		Means from the municipal budget / donors	2009 - 2011
	PRSP, Action Plan YPV	Support to work of Roma cultural associations	LSG, Roma associations	Traditional dances section within Mladost association	Provide premises for the traditional dances section work in Vajska and in Selenca	2009 - 2011

LEGEND

* Roma Assistant - The main implementor of the project in 2006/2007 "Introducing Assistant for Roma Education Support" was Ministry of Education and Sport. Continuation of this project is planned. An assistant is a person who represents a link between the local minority and the institution of the system, with aim to help children from minority and/or marginalized groups in their education. An assistant is of Roma or other origin, depending on which minority group prevails in certain region.

- APV Autonomous Province of Vojvodina
- EC Executive Council of APV
- LSG Local Self-Governance
- ME Ministry of Education of the Republic of Serbia
- NSHC Novi Sad humanitarian Centre
- ES Elementary School
- YPV Youth Policy in Vojvodina
- PSI Pre-School Institution
- PRSP Poverty reduction Strategy Paper in Serbia
- NEA National Employment Agency
- SS Secondary School
- RSU Roma Students Union
- CSW Centre for Social Welfare
- SA School Administration
- UAP Unique Action Plan for Roma Education
- VDP Vojvodinian Department of Pedagogy

Priority Measures

Подршка развоју културног идентитета Рома	ССС	Промоција културе и традиције Рома у јавности кроз: медије, манифестације, школске приредбе...	лс, Ромска удружења, медији	Постојеће активности ромских активиста	Материјални трошкови одржавања догађаја, истраживање социјалне дистанце. 400.000 динара годишње	2009 - 2011
	ЈАП	У образовним институцијама у којима има ромске деце обезбедити литературу и уџбенике на ромском језику	лс, ош, пу, удружење Рома		Средства из општинског или покрајинског буџета; средства из донација	2009 - 2011
	ССС, Акциони план ПМВ	Подршка раду ромских културних друштава	лс, Ромска удружења	У оквиру организације Младост постоји фолклорна секција	Обезбедити простор за рад фолклорне секције у Вајској; организовати рад ове секције и у Селенчи.	2009 - 2011

NSHC

NOVOSADSKI HUMANITARNI CENTAR (NSHC)

je neprofitna, dobrotvorna organizacija osnovana 1998. godine u Novom Sadu. NSHC doprinosi stvaranju humanog društva kroz pružanje pomoći ugroženim i marginalizovanim grupama, podršku razvoju građanskog društva, istraživački rad i obrazovanje.

U saradnji sa vladinim i nevladinim sektorom NSHC doprinosi smanjenju siromaštva, razvoju neformalnog obrazovanja, unapređenju socijalne politike i politike zapošljavanja u Srbiji.

NSHC deluje u preko 50 opština Vojvodine i Srbije. Na našim projektima su angažovani stručnjaci iz različitih oblasti: psiholozi, socijalni radnici, lekari, pravници, pedagozi, profesori, ekonomisti...

Projekti NSHC-a se finansiraju iz donatorskih sredstava međunarodnih organizacija, fondova pokrajinske i republičke vlade, i sopstvenih dohodovnih aktivnosti. Pored toga, važan doprinosu radu NSHC-a daju volonteri i građani svojim priložima.

NOVI SAD HUMANITARIAN CENTER (NSHC)

is non-profit, non-governmental organization which contributes to the development of humane society through provision of support to vulnerable populations, development of civil society, through research and education.

In partnership with governmental and non-governmental sector, NSHC contributes to the development of non-formal education, improvement of social policy and employment policy in Serbia.

NSHC was founded in Novi Sad in 1998. Our associates are psychologists, social workers, medical doctors, adult education specialists, professors, economists and other professionals.

NSHC's projects are financed by donations coming from international non-governmental organizations and from the provincial and republic government. Apart from that, volunteers

and citizens significantly support our work with their contributions.

ЛЕГЕНДА

* РОМСКИ АСИСТЕНТ - Носилац пилот пројекта из 2006/2007. "Увођење асистента за подршку образовања Рома" било је Министарство просвете и спорта. У плану је наставак овог пројекта. Асистент у настави је особа која представља спону између локалне мањинске заједнице и институције система са задатком да помогне у процесу школовања деце из мањинских и/или маргинализованиј група. Асистент је ромског порекла, али може бити и неког другог, у зависности од тога која је мањинска група најбројнија у одређеном региону.

- АП АУТОНОМНА ПОКРАЈИНА
- ИВ ИЗВРШНО ВЕЋЕ
- ЛС ЛОКАЛНА САМОУПРАВА
- МП МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
- НСХЦ НОВОСАДСКИ ХУМАНИТАРНИ ЦЕНТАР
- ОШ ОСНОВНА ШКОЛА
- ПМВ ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕ У ВОЈВОДИНИ
- ПУ ПРЕДШКОЛСКА УСТАНОВА
- ССС СТРАТЕГИЈА ЗА СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА У СРБИЈИ
- НСЗ НАЦИОНАЛНА СЛУЖБА ЗАПОШЉАВАЊА
- СШ СРЕДЊА ШКОЛА
- УРС УДРУЖЕЊЕ РОМСКИХ СТУДЕНАТА
- ЦСР ЦЕНТАР ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД
- ШУ ШКОЛСКА УПРАВА
- ЈАП ЈЕДИНСТВЕНИ АКЦИОНИ ПЛАН ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ОБРАЗОВАЊА РОМА
- ПЗВ ПЕДАГОШКИ ЗАВОД ВОЈВОДИНЕ

МЕРЕ КОЈЕ СУ ИЗДВОЈЕНЕ КАО ПРИОРИТЕТНЕ

Novosadski humanitarni centar

Trg mladenaca 6, 21000 Novi Sad, Srbija
 Tel./fax: +381 (0)21 524 184, 524 134, 524 331
 e-mail: nshc@eunet.rs
 www.nshc.org.rs

Izdavač
Novosadski humanitarni centar (NSHC)

Adresa izdavača
Trg mladenaca 6
Novi Sad, Srbija

Tel/Fax: + 381 21 524 134, 524 184, 422 969
nshc@eunet.rs
www.nshc.org.rs

Za izdavača
Perica Mandić

Autor
Milena Ćuk

Prevod na engleski jezik
Danijela Korać-Mandić

Dizajn i prelom
Predrag Nikolić

Štampa
LitoStudio Novi Sad
Februar, 2009.

Tiraž
500

CIP – Каталогizacija u publikaciji Biblioteka
Matiце srpske, Novi Sad

376. 74 - 054. 57 (=214.58) (497.11)

ЋУК, Милена

Образовањем против сиромаштва = Education
against poverty : inicijativa zagovaranja za
uključivanje Roma u obrazovni sistem / Milena Ćuk.
– Novi Sad : Novosadski humanitarni centar, 2009
(Novi Sad : Litostudio). – 39 str. : ilustr. ; 30 cm

Uporođo srp. tekst i engl. prevod. – Tiraž 500.

ISBN 978-86-85715-16-7

a) Роми – Образовање – Србија

COBISS.SR-ID 237735175